

บทที่ 4

การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอลำดับการเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย พร้อมการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเติบโตและความเปลี่ยนแปลงตลอดช่วงยุคต่างๆ ของศาสตร์แขนงดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงการก่อตัวและความเป็นมา อันจะนำไปสู่ความเข้าใจต่อการศึกษาสถาณภาพปัจจุบันของหลักสูตรนิเทศศาสตร์ในลำดับต่อไป

ลำดับการเปิดดำเนินการสอนด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย

การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในประเทศไทย เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ.2482 นับถึงปี พ.ศ.2540 เป็นเวลา 58 ปีที่การศึกษาในสาขาดังกล่าวก่อตัวและวางรากฐาน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตลอดมาภายใต้บริบททางสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละช่วงเวลา

ผู้วิจัยได้ใช้ปัจจัยแวดล้อมทางสังคม และลักษณะการเปิดดำเนินการสอนด้านนิเทศศาสตร์ โดยจำแนกตามช่วงเวลานับจาก พ.ศ.2482-2540 ได้เป็น 5 ยุค ดังนี้

1. พ.ศ.2482-2490 ยุคแห่งการก่อตัว ภายใต้การผลักดันของผู้นำประเทศและอิทธิพลในการวางรูปแบบหลักสูตรจากตะวันตก
2. พ.ศ.2491 - 2513 ยุคก่อตัวอีกครั้งหลังหยุดการดำเนินการ ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรมสื่อสารมวลชน
3. พ.ศ.2514 - 2527 ยุคขยายสถานภาพและขยายสาขาวิชาด้านนิเทศศาสตร์
4. พ.ศ.2528 - 2538 ยุคของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน และสถาบันราชภัฏ
5. พ.ศ.2539 - 2540 ยุคจากสื่อสู่เทคโนโลยีสารสนเทศ

ลำดับการเปิดสอนกับ 5 ยุคนิเทศศาสตร์ไทย

จากการจัดแบ่งช่วงเวลาการศึกษานิเทศศาสตร์ของไทยตามลำดับเวลาตลอด 5 ยุคที่ผ่านมา ลักษณะของความเปลี่ยนแปลงจะดำเนินไปใน 2 ลักษณะคือ

1. ความเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณ หมายถึง การเปิดเพิ่ม และการขยายสาขา
2. ความเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพ อันหมายถึง การยกสถานภาพ และปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตร

อนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สามารถนำเสนอโดยภาพรวมได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1
การเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในยุคต่าง ๆ

ยุคที่	สถาบันที่เปิดสอน นิเทศศาสตร์	สถานภาพ	สาขาวิชาที่เปิด
ยุคที่ 1 พ.ศ.2482-2490 (2 ปี) การก่อตั้งภายใต้ อิทธิพลของผู้นำ และชาติตะวันตก	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	สาขาวิชา (สังกัดคณะอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์)	การหนังสือพิมพ์
ยุคที่ 2 พ.ศ.2491-2513 (22 ปี) การก่อตั้งอีกครั้ง หลังหยุดดำเนินการ ภายใต้การ ขยายตัวของ อุตสาหกรรม สื่อสารมวลชน	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ.2482) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ.2507) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ.2497) วิทยาลัยกรุงเทพ (พ.ศ.2512)	แผนกอิสระ สาขาวิชา สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ แผนกอิสระ สาขาวิชา สังกัด คณะบริหารธุรกิจ	สื่อสารมวลชน, การประชาสัมพันธ์, หนังสือพิมพ์ สื่อสารมวลชน (เน้นวิทยุ และโทรทัศน์) หนังสือพิมพ์ , ภาพยนตร์ การประชาสัมพันธ์
ยุคที่ 3 พ.ศ.2514-2527 (13 ปี) ยุคขยาย สถานภาพและ สาขาวิชา	สถาบันที่เปิดสอนเดิม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (ยกวิทยฐานะ พ.ศ.2527) สถาบันที่เริ่มเปิดสอน มหาวิทยาลัยรามคำแหง (พ.ศ.2514) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (พ.ศ.2524) ม.สุโขทัยธรรมมาธิราช (พ.ศ.2527)	คณะนิเทศศาสตร์ (ยกวิทยฐานะ) สาขาวิชา สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ (เปิดสาขาเพิ่ม) คณะวารสารศาสตร์และ สื่อสารมวลชน (ยกวิทยฐานะ) คณะสื่อสารมวลชน (พ.ศ.2523เปลี่ยนชื่อเป็น คณะนิเทศศาสตร์) สาขาวิชา สังกัดคณะบริหารธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์ สาขาสื่อสารมวลชน สังกัดภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชา	หนังสือพิมพ์, สื่อสารมวลชน, ประชาสัมพันธ์, วาทวิทยาและ สื่อสารการแสดง วิทยุและโทรทัศน์, ภาพยนตร์,วารสารศาสตร์, การโฆษณา หนังสือพิมพ์, ภาพยนตร์ ประชาสัมพันธ์,โฆษณา โฆษณาและประชาสัมพันธ์, สื่อสารมวลชน สื่อสารมวลชน ประชาสัมพันธ์, โฆษณา, สื่อสารมวลชน

ยุคที่	สถาบันที่เปิดสอน นิเทศศาสตร์	สถานภาพ	สาขาวิชาที่เปิด
ยุคที่ 4 พ.ศ.2528-2538 (10 ปี) ยุคของสถาบัน อุดมศึกษาเอกชน และสถาบันราชภัฏ	สถาบันที่เปิดสอนเดิม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	คณะนิเทศศาสตร์ (เปิดสาขาเพิ่ม)	หนังสือพิมพ์,สื่อสารมวลชน, วารสารและสื่อสารการ แสดง,ประชาสัมพันธ์, ภาพยนตร์
	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	สาขาสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์ (เปิดสาขาเพิ่ม)	วิทยุและโทรทัศน์, ภาพยนตร์,วารสารศาสตร์,การ โฆษณา
	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	คณะวารสารศาสตร์และ สื่อสารมวลชน	หนังสือพิมพ์ ,ภาพยนตร์
	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ	คณะนิเทศศาสตร์ (เปิดสาขาเพิ่ม)	ประชาสัมพันธ์ ,โฆษณา วารสารศาสตร์,สื่อสาร มวลชน,การสื่อสารการแสดง
	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	สาขาวิชา สังกัดคณะบริหารธุรกิจ สังกัดคณะมนุษยศาสตร์	โฆษณาและประชาสัมพันธ์, สื่อสารมวลชน
	มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมราชา สถาบันที่เปิดสอนใหม่ วิทยาลัยครู (พ.ศ.2528)	สาขาวิชา โปรแกรมนิเทศศาสตร์ คณะ ศิลปศาสตร์	ประชาสัมพันธ์,โฆษณา, สื่อสารมวลชน
	วิทยาลัยเกษมบัณฑิต (พ.ศ.2531)	คณะนิเทศศาสตร์	สื่อสารมวลชนและสื่อสารการ แสดง, ประชาสัมพันธ์และ โฆษณา
	วิทยาลัยอัสสัมชัญบริหาร ธุรกิจ (พ.ศ.2531)	คณะบริหารธุรกิจ	บริหารการโฆษณา
	มหาวิทยาลัยรังสิต (พ.ศ.2531)	คณะนิเทศศาสตร์	วิทยุและโทรทัศน์, การจัดการ สารนิเทศ,หนังสือพิมพ์
	ม. พายัพ (พ.ศ.2532)	สาขาวิชา คณะสังคมศาสตร์	สาขานิเทศศาสตร์

ยุคที่	สถาบันที่เปิดสอน นิเทศศาสตร์	สถานภาพ	สาขาวิชาที่เปิด
ยุคที่ 4 พ.ศ.2528-2538 ยุคของสถาบันอุดม ศึกษาเอกชนและ สถาบัน ราชภัฏ	วิทยาลัยโยนก (พ.ศ.2538)	คณะนิเทศศาสตร์	การโฆษณาและประชาสัมพันธ์, หนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์
	มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ (พ.ศ.2531)	คณะนิเทศศาสตร์	นิเทศศาสตร์ธุรกิจ, การสื่อสารมวลชน
	มหาวิทยาลัยศรีปทุม (พ.ศ.2532)	คณะนิเทศศาสตร์	การโฆษณา, การประชาสัมพันธ์
	มหาวิทยาลัยสยาม (พ.ศ.2533)	คณะนิเทศศาสตร์	การหนังสือพิมพ์และ สิ่งพิมพ์, การประชาสัมพันธ์, การโฆษณา
	มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (พ.ศ.2533)	คณะนิเทศศาสตร์	วิทยุกระจายเสียงและวิทยุ โทรทัศน์, การประชาสัมพันธ์, การโฆษณา
	มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น (พ.ศ.2534)	คณะนิเทศศาสตร์	การโฆษณา, การประชาสัมพันธ์, วิทยุกระจายเสียงและ วิทยุโทรทัศน์
	มหาวิทยาลัยเกริก (พ.ศ.2535)	คณะนิเทศศาสตร์	โฆษณาและประชาสัมพันธ์ สื่อสารมวลชน
	วิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พ.ศ.2537)	คณะนิเทศศาสตร์	การหนังสือพิมพ์
	มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ (พ.ศ.2538)	สาขาประชาสัมพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์	ประชาสัมพันธ์
มหาวิทยาลัยบูรพา (พ.ศ.2538)	คณะนิเทศศาสตร์	ประชาสัมพันธ์	

ยุคที่	สถาบันที่เปิดสอน นิเทศศาสตร์	สถานภาพ	สาขาวิชาที่เปิด
ยุคที่ 5 พ.ศ.2539-2540 (2 ปี) จากสื่อสู่เทคโนโลยี สารสนเทศ	สถาบันที่เปิดสอนเดิม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	คณะนิเทศศาสตร์	หนังสือพิมพ์, ภาพยนตร์, โฆษณา ประชาสัมพันธ์, วิทยุ โทรทัศน์, สื่อสารมวลชน, วารสารศาสตร์
	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	คณะวารสารและ สื่อสารมวลชน	หนังสือพิมพ์, ภาพยนตร์, โฆษณา ประชาสัมพันธ์, วิทยุโทรทัศน์, การ บริหารสื่อสารมวลชน
	มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์	ภาควิชาศิลปนิเทศ คณะมนุษยศาสตร์	สื่อสารมวลชน
	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	สาขาสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์	หนังสือพิมพ์, ภาพยนตร์, โฆษณา- ประชาสัมพันธ์, วิทยุ โทรทัศน์, สื่อสารมวลชน
	มหาวิทยาลัยนเรศวร	คณะนิเทศศาสตร์	ประชาสัมพันธ์
	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	สาขาวิชา สังกัดคณะบริหารธุรกิจ, คณะศิลปศาสตร์	โฆษณาและประชาสัมพันธ์, สื่อสารมวลชน
	มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมศาสตร์	สาขาวิชา	โฆษณาและประชาสัมพันธ์, วิทยุโทรทัศน์, หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์
	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ	คณะนิเทศศาสตร์	หนังสือพิมพ์, โฆษณาและ ประชาสัมพันธ์, วิทยุโทรทัศน์ วารสารศาสตร์ , ศิลปะการแสดง
	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต	คณะนิเทศศาสตร์	โฆษณาและประชาสัมพันธ์, สื่อสารมวลชน
	มหาวิทยาลัยเกริก	คณะนิเทศศาสตร์และ ศิลปศาสตร์	โฆษณาและประชาสัมพันธ์, สื่อสารมวลชน
	วิทยาลัยคริสเตียน	คณะศิลปศาสตร์	วารสารศาสตร์
	มหาวิทยาลัยบูรพา	คณะนิเทศศาสตร์	โฆษณาและประชาสัมพันธ์
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น	คณะนิเทศศาสตร์	โฆษณา, ประชาสัมพันธ์, วิทยุโทรทัศน์	

ยุคที่	สถาบันที่เปิดสอนนิเทศศาสตร์	สถานภาพ	สาขาวิชาที่เปิด
ยุคที่ 5 พ.ศ.2539-2540 (2 ปี) จากสื่อสู่เทคโนโลยี สารสนเทศ	มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต	คณะนิเทศศาสตร์	หนังสือพิมพ์,โฆษณาและ ประชาสัมพันธ์,สื่อสารมวลชน
	มหาวิทยาลัยพายัพ	คณะสังคมศาสตร์	สื่อสารมวลชน
	วิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	คณะนิเทศศาสตร์	หนังสือพิมพ์,โฆษณาและ ประชาสัมพันธ์
	วิทยาลัยโยนก	คณะนิเทศศาสตร์	หนังสือพิมพ์
	มหาวิทยาลัยรังสิต	คณะนิเทศศาสตร์	หนังสือพิมพ์,ภาพยนตร์, โฆษณาประชาสัมพันธ์, วิทยุโทรทัศน์,การจัดการ สารสนเทศ
	มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล	คณะนิเทศศาสตร์	หนังสือพิมพ์,โฆษณาและ ประชาสัมพันธ์
	มหาวิทยาลัยศรีปทุม	คณะนิเทศศาสตร์	โฆษณา, ประชาสัมพันธ์
	มหาวิทยาลัยสยาม	คณะนิเทศศาสตร์	หนังสือพิมพ์,โฆษณาและ ประชาสัมพันธ์
	มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย	คณะนิเทศศาสตร์	หนังสือพิมพ์,โฆษณา ประชาสัมพันธ์
	มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ	คณะนิเทศศาสตร์	โฆษณาและประชาสัมพันธ์, นิเทศศิลป์
	มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย	คณะนิเทศศาสตร์	โฆษณาและประชาสัมพันธ์, วิทยุโทรทัศน์
	สถาบันราชภัฏ	คณะศิลปศาสตร์	
	สถาบันที่เปิดสอนใหม่ วิทยาลัยทองสุข (พ.ศ.2539)	คณะนิเทศศาสตร์	หนังสือพิมพ์,ภาพยนตร์,วิทยุ โทรทัศน์
	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี มหานคร (พ.ศ.2539)	คณะบริหารธุรกิจ	โฆษณา-ประชาสัมพันธ์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี สุรนารี (พ.ศ.2539)	สำนักเทคโนโลยีสังคม	นิเทศศาสตร์ธุรกิจ สาขานิเทศศาสตร์	

ตารางที่ 2
สาขาวิชาที่เปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาของไทย

ชื่อมหาวิทยาลัย	โฆษณา และ ประชาสัมพันธ์	สื่อสิ่ง พิมพ์	วิทยุและ โทรทัศน์	ภาพ ยนตร์ และภาพ นิ่ง	สื่อสาร มวลชน / นิเทศ ศาสตร์	สาร สนเทศ	บริหาร การสื่อ สาร/สื่อ สารการ ตลาด	สื่อสาร การ แสดง	วาท วิทยา	นิเทศ ศิลป์	รวม สาขาที่ เปิดสอน
1. จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย	✓	✓	✓	✓	✓				✓		6
2. ม.ธรรมศาสตร์	✓	✓	✓	✓			✓				5
3. ม.เกษตรศาสตร์					✓						1
4. ม.เชียงใหม่	✓	✓	✓	✓							4
5. ม.นเรศวร	✓										1
6. ม.รามคำแหง	✓				✓						2
7. ม.สุโขทัยธรรมาธิราช	✓	✓	✓	✓							4
8. ม.เทคโนโลยีสุรนารี						✓					1
9. ม.กรุงเทพ	✓	✓	✓					✓			4
10. ม.เกษมบัณฑิต	✓				✓						2
11. ม.เกริก	✓				✓						2
12. ว.คริสเตียน					✓						1
13. ม.บูรพา	✓										1
14. ม.เซนต์จอห์น	✓		✓								2
15. ว.ทองสุข	✓										1
16. ม.เทคโนโลยีมหานคร							✓				1
17. ม.ธุรกิจบัณฑิต	✓	✓	✓				✓				4
18. ม.พายัพ					✓						1
19. ว.ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	✓	✓									2
20. ว.โยนก	✓	✓									2
21. ม.รังสิต	✓	✓	✓	✓		✓					5
22. ม.วงษ์ชวลิตกุล	✓	✓									2
23. ม.ศรีปทุม	✓										1
24. ม.สยาม	✓	✓									2
25. ม.หอการค้าไทย	✓	✓	✓								3
26. ม.อัสสัมชัญ	✓									✓	2
27. ม.อีสเทิร์นเอเชีย	✓		✓								2
28. สถาบันราชภัฏ		✓	✓	✓							3
รวมสถาบันที่เปิดสอน	26	10	9	12	3	3	2	1	1	3	

ยุคที่ 1 พ.ศ.2482 - 2490

ยุคแห่งการก่อตัว ภายใต้การผลักดันของผู้นำและอิทธิพลการจัดรูปแบบหลักสูตรจากชาติตะวันตก

การศึกษานิเทศศาสตร์ในประเทศไทย เริ่มต้นขึ้นในรูปแบบของความเป็นสาขาวิชา โดยเปิดสอนสาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ.2482 ด้วยความพยายามของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของไทยสมัยนั้น ซึ่งให้ความสำคัญแก่สื่อมวลชนค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการใช้วิทยุกระจายเสียงและสื่อสิ่งพิมพ์เป็นเครื่องมือสร้างลัทธิชาตินิยมและวัฒนธรรมขึ้นใหม่ด้วยการใช้สื่อมวลชนสร้างศรัทธาต่อผู้นำและสร้างประชาชาติ

หากแต่ในทางปฏิบัติ หนังสือพิมพ์ซึ่งจัดทำโดยเอกชนไม่ดำเนินไปในแนวทางที่ จอมพล ป. ต้องการ กล่าวคือ นักหนังสือพิมพ์มีอิสระในการวิจารณ์รัฐบาลและรายงานเหตุการณ์ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งหลายครั้งนำไปสู่ความไม่พอใจของผู้นำและเกิดความขัดแย้งกับรัฐบาล ดังนั้น การที่ จอมพล ป. ผลักดันให้เกิดวิชาการหนังสือพิมพ์ นอกจากจะมุ่งเพื่อยกระดับมาตรฐานการรายงานข่าวและการจัดทำหนังสือพิมพ์แล้ว ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการกำหนดวุฒิของการศึกษาของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อสิ่งพิมพ์ด้วย อันเป็นการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งเป็นกิจการของเอกชนทางหนึ่ง (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2526 : 183)

วัตถุประสงค์เริ่มแรกที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้บัญญัติไว้ในการจัดการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ คือ เพื่อเตรียมคนเข้าสู่การประกอบอาชีพข้าราชการ และฝึกอาชีพหรือผลิตนักหนังสือพิมพ์ และผลิตนักประชาสัมพันธ์เพื่อไปพัฒนาประเทศ (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2528 : 29) อันแสดงถึงการให้ความสำคัญต่อการประกอบอาชีพมากกว่าการให้ความรู้ในเชิงวิชาการ ซึ่งคล้ายกับการจัดการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในระยะแรกของสหรัฐอเมริกา โดยพิจารณาได้จากรายวิชาด้านนิเทศศาสตร์ที่เปิดสอนในสาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีพ.ศ. 2482 จะสอดคล้องต่อการนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีจำนวน 7 วิชา จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (จอมพล รอดคำดี, 2529 : 1-2)

1. กลุ่มวิชาเฉพาะด้านนิเทศศาสตร์ โดยอาจารย์ผู้สอนในขณะนั้น คือ หม่อมเจ้าประสมสุข สุขสวัสดิ์, พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร, นายวัฒนา อิศรภักดี, นายรอง ศยามานนท์ และนายประเสริฐ ชูรัตน์

รายวิชาเฉพาะด้านนิเทศศาสตร์ตามหลักสูตรนี้ ประกอบด้วยวิชา วิธีปฏิบัติการหนังสือพิมพ์, ประวัติการหนังสือพิมพ์และการแปลข่าวโทรเลขซึ่งเป็นวิชาฝึกปฏิบัติด้านเทคโนโลยีสื่อสารมวลชนเพียงวิชาเดียวที่เปิดสอนในช่วง พ.ศ. 2482 อันแสดงถึง ความก้าวหน้าล่าสุดของวิทยาการในขณะนั้น และเมื่อมีการปรับปรุงหลักสูตร ในพ.ศ.2491 รายวิชาดังกล่าวก็ถูกยกเลิกไป

2. กลุ่มวิชาพื้นฐาน ได้แก่ เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย จิตวิทยาและเหตุการณ์ระหว่างประเทศ การเปิดสอนวิชาการหนังสือพิมพ์ในครั้งแรกจัดในระดับอนุปริญญา ซึ่งแสดงถึงความไม่มั่นใจในสถานภาพทางวิชาการของศาสตร์แขนงดังกล่าว โดยจัดให้สังกัดคณะอักษรศาสตร์และ

วิทยาศาสตร์ รับผิดชอบที่สำเร็จอักษรศาสตร์ปีที่ 2 เข้าเรียนต่ออีก 1 ปี มีการเรียนการสอนในสาขาวิชาหนังสือพิมพ์ก่อน แต่ต้องล้มเลิกไปภายในเวลาเพียง 1 ปี เพราะไม่เป็นที่นิยม (นันทิยา ดวงกุมเมศ 2536 : 20) กล่าวคือ ในรุ่นแรกนี้มีผู้สมัครเรียนเพียง 8 คน ได้แก่

1. นางสาว อาภรณ์ วณิกนันท์
2. นางสาว อุ่น เปล่งวานิช
3. นางสาว สังเวียน กรโกวิท
4. นาย สัมพันธ์ รัญเสวะ
5. นาย ขจร วงศาโรจน์
6. นาย ทรง ศาลิตุลย์
7. นาย ไพฑูรย์ นาคนิธิ
8. นาย สพ แก้วกำเนต

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมีประชาชนอีกจำนวนไม่น้อยที่ต้องการศึกษาด้านวิชาการหนังสือพิมพ์แต่ไม่มีโอกาส เพราะต้องทำงานในเวลากลางวัน พ.ศ.2483 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการหนังสือพิมพ์ภาคค่ำขึ้นอีกครั้ง เป็นหลักสูตรอนุปริญญา เพื่อรองรับต่อผู้ประกอบการอาชีพหนังสือพิมพ์ที่ต้องการวุฒิการศึกษาเพิ่มเติม การจัดการสอนดำเนินไปได้เพียง 3 ปีคือ ระหว่าง พ.ศ.2483-2486 ก็ต้องล้มเลิกไปเนื่องจากสงคราม มาเปิดใหม่อีกครั้ง พ.ศ.2487 แต่จัดการสอนไปได้เพียงครึ่งปีก็ต้องล้มเลิกไปอีก ด้วยปัญหาภาวะสงครามมหาเอเชียบูรพา และความไม่พร้อมทั้งในด้านอาจารย์ผู้สอน งบประมาณ อุปกรณ์เทคโนโลยีต่าง ๆ รวมทั้งการขาดผู้มีความรู้ความชำนาญเพียงพอที่จะวางรากฐานทางวิชาการของศาสตร์แขนงนี้ในประเทศไทย จนต้องเชิญอาจารย์ชาวต่างชาติมาเป็นผู้วางแผนหลักสูตรและถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักศึกษา

ในช่วงแรกของการสอนด้านนิเทศศาสตร์ พบว่า การขยายตัวเป็นไปอย่างลุ่มๆ ดอนๆ จัดการสอนอยู่ได้ไม่นานก็ต้องหยุด เนื่องจากขาดผู้สนใจ ซึ่งแสดงถึงความไม่มั่นคงแน่นอน อันมีปัจจัย 2 ประการที่เข้ามามีอิทธิพลสำคัญ คือ

- ปัจจัยภายใน ได้แก่ การขาดแคลนเนื้อหาความรู้เชิงวิชาการมากพอที่จะดำรงสถานภาพอยู่ได้ โดยพบว่า การศึกษาด้านนี้อยู่ในลักษณะของการสังกัดคณะอื่น เช่น คณะอักษรศาสตร์ มิได้แยกออกมาเป็นการศึกษาเป็นคณะอย่างเป็นเอกเทศหรือเป็นอิสระ

- ปัจจัยภายนอก อันได้แก่ แนวคิดของผู้นำ และนโยบายทางการเมืองในขณะนั้น ซึ่งผู้นำใช้การศึกษาด้านสื่อสารมวลชนเป็นเครื่องมือในการอ้างสิทธิอันชอบธรรม ประกอบกับมีข้อเสนอจากกรมประชาสัมพันธ์ว่า บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ควรได้รับประกาศนียบัตรหนังสือพิมพ์ หรือเทียบเท่าเป็นอย่างน้อย ซึ่งคณะรัฐมนตรีก็ได้ตอบสนองข้อเสนอดังกล่าวด้วยดี โดยมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยพิจารณาแก่พระราชบัญญัติการพิมพ์ กำหนดวิทยฐานะของผู้นำหนังสือพิมพ์และบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ให้ต้องผ่านการศึกษาด้านวิชาการหนังสือพิมพ์เสียก่อน

นอกจากนั้น ประเด็นที่น่าสนใจในแวดวงสื่อสารมวลชนช่วงดังกล่าว คือ นักหนังสือพิมพ์เองยอมตกอยู่ใต้อิทธิพลของผู้นำ พบว่า แม้ในหลักปฏิบัติสื่อสิ่งพิมพ์จะมีอิสระ และเสรีภาพในการดำเนินงาน หากแต่ในทางปฏิบัติแล้ว กลับเป็นเครื่องมือของนักการเมืองแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน ปัจจัยเหล่านี้เอง ทำให้นักนิเทศศาสตร์ถูกวิพากษ์วิจารณ์ ส่งผลต่อการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์อยู่ในสถานะที่ไม่มั่นคง และไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร รวมถึงผู้นำประเทศซึ่งมีบทบาทต่อการก่อกำเนิดของสาขาวิชานิตเทศศาสตร์ในประเทศไทยก็ไม่ได้ให้ความสนใจที่จะสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ทำให้สถานภาพของนิเทศศาสตร์ดำเนินไปในลักษณะล้มลุกคลุกคลานในช่วงแรก (ผู้สนใจสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้จาก งานวิจัยเรื่อง การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ (ระดับอุดมศึกษา) ในประเทศไทย ของ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2527)

ยุคที่ 2 พ.ศ.2491 - 2513

ยุคก่อตั้งอีกครั้งหลังหยุดดำเนินการ ภายใต้การขยายตัวของอุตสาหกรรมสื่อสารมวลชน

ระยะต่อมา หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สงบลง สถานภาพของการศึกษานิตเทศศาสตร์ได้รับการพิจารณาถึงความสำคัญอีกครั้ง และเริ่มมีความมั่นคงจากเดิมที่เป็นเพียงสาขาวิชาย่อยโดยได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นแผนกอิสระ ในยุคดังกล่าวสื่อมวลชนแต่ละประเภทเริ่มมีบทบาทอันเนื่องจากการขยายตัวของสื่อประเภทเดิม คือ สื่อสิ่งพิมพ์ และการถือกำเนิดของสื่อใหม่ ๆ คือ สื่อกระจายเสียง ส่งผลต่อให้การศึกษานิตเทศศาสตร์ขยายตัวในสาขาต่าง ๆ มากขึ้น อันสามารถแยกพิจารณาถึงพัฒนาการที่เกิดขึ้นในยุคนี้ได้ดังนี้

1. พัฒนาการของสาขาตามประเภทของสื่อ

1.1 สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์

พ.ศ. 2491 การสอนนิตเทศศาสตร์ได้ถือกำเนิดขึ้นอีกครั้ง หลังหยุดดำเนินการไปใน พ.ศ.2490 เมื่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดการศึกษาสาขาหนังสือพิมพ์ภาคค่ำ หลักสูตรประกาศนียบัตร โดยยังคงสังกัดคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์เช่นเดิม แต่ได้มีการปรับปรุงและแก้ไขข้อกำหนดบางประการ โดยกำหนดให้ผู้เข้าเรียนต้องทำงานด้านหนังสือพิมพ์หรือสำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 6 อันเป็นการขยายโอกาสไปสู่ผู้ที่ผ่านการศึกษามาในระบบ ลดระยะเวลาการศึกษาจากเดิม 3 ปี เหลือเพียง 2 ปี แต่เพิ่มรายวิชามากขึ้น โดยรายวิชาที่เปิดสอน ประกอบด้วย

ชั้นปีที่ 1

- กลุ่มวิชาพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ ภาษาไทย (หลักภาษาวรรณคดี และเรียงความ), ภาษาอังกฤษ (แปล ไวยากรณ์ และหนังสือที่กำหนดให้), ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์, เศรษฐศาสตร์, จิตวิทยา และรัฐศาสตร์

- กลุ่มวิชาด้านนิเทศศาสตร์ ได้แก่ วิธีปฏิบัติการณ์หนังสือพิมพ์

ชั้นปีที่ 2

- กลุ่มวิชาพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ วรรณคดีเปรียบเทียบ กฎหมาย สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์

- กลุ่มวิชาด้านนิเทศศาสตร์ ได้แก่ วิธีปฏิบัติการณ์หนังสือพิมพ์ และทฤษฎีการโฆษณา โดยวิชาการแปลข่าวโทรเลข และประวัติการณ์หนังสือพิมพ์ถูกตัดทิ้งไป

บุคคลที่มีบทบาทในการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรในช่วง พ.ศ.2491 นี้ ประกอบด้วย นักวิชาการ และนักหนังสือพิมพ์คนสำคัญ ได้แก่ หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก โสณกุล (อธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในขณะนั้น) พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร พระยาประทีปกมลศาสตร์ อธิบดีกรมโฆษณาการ นายกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย นายชวลา สุขุมลันนัทธ์ และนายรอง ศยามานนท์ (จอมพล รอดคำดี, 2529 : 3)

ปัญหาที่เกิดขึ้นประการหนึ่งของการศึกษาวิชาการหนังสือพิมพ์ คือในช่วง พ.ศ.2496 มีการร้องเรียนว่า อาจารย์ไม่ค่อยไปสอน นักศึกษาขาดศรัทธา นักศึกษาวิชาการหนังสือพิมพ์ผู้หนึ่งคือยอดธรรม บุญบันดาล ได้ทำหนังสือร้องเรียนไปยังจอมพล ป. พิบูลสงคราม เสนอให้ปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาการหนังสือพิมพ์ใหม่ รวมถึงเสนอแนะว่าควรโอนย้ายการศึกษาด้านสิ่งพิมพ์ไปสอนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประกอบกับในช่วงเวลานั้น กรมประชาสัมพันธ์ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพหนังสือพิมพ์ โดยเสนอแนะให้เปิดการสอนวิชาการหนังสือพิมพ์ขึ้นอีกแห่งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื่องจากมีโรงพิมพ์พร้อมอยู่แล้ว อีกทั้งมีความพร้อมที่จะเปิดดำเนินการได้ จากเหตุผลสนับสนุนดังกล่าว จอมพลป. พิบูลสงคราม จึงได้มีคำสั่งให้โอนการศึกษาวิชาหนังสือพิมพ์ไปสอนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีสถานภาพเป็นแผนกนิสิตวารสารศาสตร์สังกัดคณะรัฐศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2497 โดยเป็นการศึกษาในระดับปริญญาตรี นับเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของไทยที่มีการสอนระดับปริญญาในสาขาวิชาการหนังสือพิมพ์

ต่อมาใน พ.ศ. 2509 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จัดตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ หลักสูตรวิชาการหนังสือพิมพ์ภาคค่ำ หลักสูตร 3 ปี สำเร็จแล้วได้รับปริญญาวารสารศาสตร์บัณฑิต โดยรับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมปลายซึ่งทำงานในแวดวงหนังสือพิมพ์ เพื่อส่งเสริมวิทยฐานะนักหนังสือพิมพ์ และให้บริการแก่สื่อมวลชนในด้านการพัฒนาวิชาชีพหนังสือพิมพ์ โดยโอนการศึกษาแผนกนิสิตวารสารศาสตร์ สังกัดคณะรัฐศาสตร์ มาสังกัดคณะสังคมศาสตร์ด้วย ซึ่งในหลักสูตรนี้แบ่งเป็น 2 แผนก คือ แผนกสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และแผนกวารสารศาสตร์

สาเหตุที่มีการเปิดสอนวิชาการหนังสือพิมพ์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยุคนั้น เนื่องจากกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ รองนายกรัฐมนตรี และดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในสมัยนั้นเล็งเห็นว่า วิชาการสื่อสารมวลชนยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ยังไม่มีการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี เท่าที่ได้จัดการสอนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะเป็นการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรเท่านั้น และผู้ทำงานในวงการหนังสือพิมพ์เป็นผู้ที่ไม่ได้ศึกษามาโดยตรง ทำให้ได้รับการวิจารณ์จากผู้อ่าน และนักวิชาการว่า เสนอข่าวไม่มีคุณภาพ ใช้ภาษาไม่เหมาะสมในการเขียน แนวทางแก้ปัญหา คือ การเปิดแผนกวารสารศาสตร์ขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่มีโรงพิมพ์พร้อมอยู่แล้ว

ในปี พ.ศ.2512 ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นอีกประการหนึ่งของวิชาการหนังสือพิมพ์ คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์รับการรับสมัครนักศึกษาวิชาการหนังสือพิมพ์ภาคค่ำหลักสูตร 3 ปี ปรับปรุงมาเป็นการเปิดสอนในระดับปริญญาตรีภาคค่ำ โดยใช้ระยะเวลาเรียน 6 ปี สำเร็จแล้วได้

รับปริญญาวารสารศาสตร์บัณฑิต โดยยังคงกำหนดคุณสมบัติผู้เข้าศึกษาเป็นผู้ประกอบวิชาชีพ
นักหนังสือพิมพ์เช่นเดิม

ลักษณะการจัดการศึกษาภาคค่ำดังกล่าว รวมถึงการขยายการศึกษาให้นักศึกษามีโอกาส
เรียนถึง 6 ปี แสดงถึงวัตถุประสงค์สำคัญที่เอื้อประโยชน์ต่อผู้ที่มีงานประจำอยู่แล้ว ซึ่งจะได้มีเวลา
เต็มที่ในการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และทักษะสำหรับพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงาน

พ.ศ.2513 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยกวิทยฐานะแผนกวารสารศาสตร์ เป็นแผนกอิสระ
วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน นับเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของไทยที่จัดการสอน
นิเทศศาสตร์ระดับปริญญาตรี 4 ปี พร้อมกับยกเลิกการศึกษาภาคค่ำเปลี่ยนเป็นการศึกษาเต็มเวลา
ในขณะที่จุฬาลงกรณ์ยังคงสอนในระดับประกาศนียบัตรเช่นในยุคแรก

1.2 สาขาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

พ.ศ.2507 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เปิดสอนสาขาสื่อสารมวลชน สังกัดคณะมนุษยศาสตร์
โดย มล.ดุษฎี ชุมสาย นักนิเทศศาสตร์ซึ่งมีความชำนาญด้านวิทยุ และโทรทัศน์ มีบทบาทผลักดัน และ
ดำรงตำแหน่งคณบดีคนแรก ธรรมเกียรติ กั่นอริ (2541 : 130) ได้กล่าวถึงบทบาทและความ
สำคัญของ มล.ดุษฎี ชุมสาย ไว้ใน “โลกของสื่อ” ว่า

... ช่วงนั้น พันเอกพระอร่ามรณชิต (ออด จุลานนท์) ผู้
บุกเบิกกิจการวิทยุกระจายเสียงไทยเล็งเห็นว่า กิจการวิทยุกระจาย
เสียงมีทิศทางที่จะเติบโตได้จึงเริ่มฝึกฝนนักเรียนช่างวิทยุกระจายเสียง
โดยคัดเลือกจากนักเรียนไปรษณีย์ 10 คน ซึ่ง มล.ดุษฎี ชุมสาย เป็น
หนึ่งในนักเรียนกลุ่มดังกล่าว และต่อมาได้ลาออกเพื่อศึกษาต่อถึง
ระดับปริญญาเอก จนได้รับตำแหน่งทางวิชาการเป็นศาสตราจารย์....

คณบดีคนต่อมาของคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนา
สาขานี้ คือ สุรัตน์ นุ่มนนท์ ได้จัดลักษณะการเรียนการสอนซึ่งเน้นด้านวิทยุกระจายเสียงและวิทยุ
โทรทัศน์ เรียกได้ว่า มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกที่เปิดสอนในสาขาสื่อ
กระจายเสียงด้วยวัตถุประสงค์ คือ สร้างและผลิตนักวิชาชีพไปปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ (อุปสุรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2527 : 32) โดยมุ่งฝึกให้บุคลากรเข้าสู่วิชาชีพ
วิทยุกระจายเสียง โดยเฉพาะรายการวิทยุเพื่อการศึกษา ซึ่งในขณะนั้นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีสถานี
วิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาในระบบ FM. อยู่แล้ว อันเป็นการสะดวกสำหรับนักศึกษาที่จะได้รับ
การฝึกฝนประสบการณ์ด้านการผลิตรายการวิทยุไปด้วย

นอกจากนั้น ปัจจัยอีกประการที่เอื้อต่อการศึกษาด้านวิทยุกระจายเสียงในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คือ ข้อจำกัดในด้านการอ่านออกเขียนได้ของประชาชนในส่วนภูมิภาค ทำให้ความตื่นตัวที่จะรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์มีไม่มากนัก ในขณะที่วิทยุกระจายเสียงได้เปรียบกว่า เนื่องจากมีราคาไม่แพง เคลื่อนย้ายสะดวก เป็นสื่อที่สามารถส่งข่าวสารเข้าถึงประชาชนได้ง่ายและรวดเร็วกว่า

ในช่วงนี้ การเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ยังคงตอบสนองต่อการขยายตัวของสื่อมวลชน ซึ่งต้องการผู้มีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในสื่อประเภทใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นนอกเหนือไปจากสื่อหนังสือพิมพ์ เช่น วิทยุกระจายเสียง ซึ่งถือกำเนิดขึ้นมาในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ.2473 และวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งถือกำเนิดในปี พ.ศ.2495 และรัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของวิทยุมากขึ้นนับแต่ปี พ.ศ.2492 โดยยกเลิกการจดทะเบียนวิทยุ อนุญาตให้หน่วยราชการต่าง ๆ ตั้งสถานีวิทยุได้เพิ่มเติมจากที่กรมประชาสัมพันธ์และกรมไปรษณีย์โทรเลขเคยเป็นเพียง 2 หน่วยงานที่สามารถจัดตั้งสถานีวิทยุได้ จากนั้นเป็นต้นมา กิจกรรมวิทยุกระจายเสียงก็ได้รับความนิยมแพร่หลายอย่างรวดเร็ว (ขวัญเรือน กิตติวัฒน์ , 2526 : 110) กล่าวได้ว่า นับแต่ยุคแรกที่เกิดสื่อแขนงดังกล่าว ตั้งแต่ พ.ศ. 2473 ต้องใช้เวลาถึงกว่า 20 ปีเลยทีเดียว กว่าความนิยมในสื่อกระจายเสียงจะแพร่หลายจากผู้นำสู่ความนิยมของประชาชน

พ.ศ.2508 แผนกวารสารศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเป็นการเตรียมสำหรับฝึกปฏิบัติงานแก่นักศึกษาในสาขาดังกล่าว

พ.ศ.2511 สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ยกวิทยฐานะจากกรเป็นสาขาวิชาขึ้นเป็นภาควิชาสื่อสารมวลชน สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ โดยเนื้อหาหลักสูตรรวมทั้งจำนวนหน่วยกิตยังคงเท่าเดิมแต่มีอิสระในการดำเนินการขึ้น ซึ่งเหตุผลประกอบการยกวิทยฐานะดังกล่าวคือ วิชาการทางวิทยุและโทรทัศน์เป็นความต้องการของตลาดอาชีพด้านนี้อยู่มาก นอกจากนี้ความจำเป็นในการพัฒนาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เพื่อส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาประเทศก็เป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตท้องที่ภาคเหนือของไทย (จุมพล รอดคำดี, 2529 : 6) ดังนั้น จึงได้ยกสถานภาพขึ้นจากการเป็นเพียงสาขาวิชาเป็นภาควิชาเพื่อความเป็นอิสระและคล่องตัวในการบริหารงานมากขึ้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะเปิดสาขานิเทศศาสตร์ขึ้นเป็นแห่งแรก หากแต่การสอนด้านสื่อกระจายเสียง ยังสังกัดอยู่ในสาขาสื่อสารมวลชน และเปิดหลังจากการสอนด้านสื่อกระจายเสียงของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จบจนถึงพ.ศ.2540 แม้จะมีการปรับปรุงหลักสูตรแล้ว หากยังคงใช้ชื่อภาควิชาสื่อสารมวลชนเช่นเดิม โดยครอบคลุมการศึกษาด้านวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

1.3 สาขาวิชาการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์

นอกจากการขยายตัวในสาขาหนังสือพิมพ์ และวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แล้ว สาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ก็เริ่มมีการจัดการศึกษาขึ้น โดยเริ่มใน พ.ศ. 2504 เมื่อโรงเรียนการประชาสัมพันธ์ สังกัดกองวิชาการประชาสัมพันธ์จัดโครงการเพื่อฝึกอบรมข้าราชการที่ปฏิบัติงานประชาสัมพันธ์ ในหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจหลักในการติดต่อสื่อสารกับมวลชนและประชาสัมพันธ์ อันแสดงถึงการเล็งเห็นความจำเป็นของการใช้วิชาประชาสัมพันธ์หล่อหลอมบุคลากรเพื่อไปปฏิบัติงาน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นับเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกที่สอนสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ โดยเริ่มต้นใน พ.ศ.2508 เป็นการสอนหลักสูตรวิชาสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ ซึ่งต่อมา ได้ยกฐานะเป็นแผนกวิชา จากนั้น เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2509 จึงได้ยกสถานภาพการศึกษา หลักสูตรสื่อสารมวลชนเป็นแผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ โดยแบ่งออกเป็น 3 แผนกวิชาย่อย คือ

- 1.แผนกวิชาการหนังสือพิมพ์
- 2.แผนกวิชาศิลปการสื่อความหมาย โดยรวมวิชาการกระจายเสียง วิชาการโทรทัศน์ วิชาการภาพยนตร์เข้าไปด้วย
3. แผนกวิชาการประชาสัมพันธ์

อนึ่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้กำหนดคุณสมบัติผู้ศึกษาหลักสูตรดังกล่าวเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. ผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 รับเข้าศึกษาโดยการสอบคัดเลือก (สอบข้อเขียน)
2. ผู้มีประสบการณ์ด้านงานสื่อสารมวลชน หรือการประชาสัมพันธ์อย่างน้อย 3 ปี และสำเร็จการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือ มัธยม 6 เป็นต้นไป รับเข้าศึกษาโดยการสอบสัมภาษณ์

ในปีเดียวกันนี้เอง ทั้ง 3 แผนกได้ยุบรวมเป็น 2 แผนก คือ แผนกวิชาการสื่อสารมวลชน ซึ่งรวมศาสตร์ที่ว่าด้วยการสื่อสารมวลชนทุกประเภท คือ หนังสือพิมพ์ การกระจายเสียง โทรทัศน์ และวิชาการภาพยนตร์ เข้ามาศึกษารวมกัน และแผนกวิชาการประชาสัมพันธ์ ลักษณะการจัดการศึกษามี 2 ระดับ คือ หลักสูตรอนุปริญญา 3 ปีสำหรับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 และหลักสูตรประกาศนียบัตร 2 ปี สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งทำงานในแวดวงสื่อสารมวลชน

พ.ศ.2512 วิทยาลัยกรุงเทพ (ชื่อในขณะนั้น) นับเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งแรกที่เปิดสอนนิเทศศาสตร์ โดยจัดสอนหลักสูตรด้านการประชาสัมพันธ์ สังกัดคณะบริหารธุรกิจ เนื่องด้วยผู้ก่อตั้งวิทยาลัย คือ นายสุรัตน์ โอสถานุเคราะห์ เล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการผลิตนักประชาสัมพันธ์สำหรับธุรกิจเอกชน โดยมีผู้มีบทบาทในการร่างหลักสูตรสื่อสารมวลชน เมื่อเริ่มเปิดดำเนินการสอนประกอบด้วยอาจารย์ประจำผู้สอนวิชาด้านการสื่อสารในวิทยาลัยกรุงเทพ ขณะนั้น ได้แก่ ประจัน วัลลิโก, ลักษณะ สตะเวทิน, สุรีย์

บูรณะธนิธ และสรินทิพย์ ชันธุ์สุวรรณ ผู้ศึกษาในสาขานี้สำเร็จแล้วได้รับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (สื่อสารมวลชน)

2. สถานภาพอันเป็นปัจจัยกำหนดหลักสูตรของรายวิชา

ลักษณะสถานภาพของหลักสูตรนิเทศศาสตร์ในระยะแรกของช่วงนี้ ส่วนใหญ่สังกัดในคณะอื่น แสดงถึงความไม่เป็นวิชาการในด้านนิเทศศาสตร์ที่ชัดเจนนัก เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สังกัดคณะบริหารธุรกิจและมนุษยศาสตร์ หรือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในระยะแรก ซึ่งสังกัดคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ตามแนวคิดของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ว่า รัฐบาลกำลังจะเร่งรัดและจัดงานสังคมสงเคราะห์เพื่อสวัสดิภาพของสังคมสมควรจะส่งเสริมวิชาการเกี่ยวกับการสังคมขึ้น ลักษณะการจัดการสอนดังกล่าวสะท้อนถึงการใช้นิเทศศาสตร์แขนงนี้เป็นเพียงเครื่องมือในการปฏิบัติงานของรัฐ

ในระยะที่สองของการดำเนินการสอนในหลักสูตรนิเทศศาสตร์นี้ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่นำภาควิชาสื่อสารมวลชนไปขึ้นอยู่กับคณะมนุษยศาสตร์ โดยระบุว่า วิชาการสื่อสารมวลชน แม้จะเป็นการสื่อสารไปยังมวลชน แต่ลักษณะของสารเล็งไปยังบุคคลแต่ละคน และหากลักษณะของสารเป็นการให้การศึกษาแก่บุคคล ตลอดจนเพิ่มพูนรสนิยม ระเบียบการดำรงชีวิตที่เรียกว่ากินดีอยู่ดีดังกล่าวแล้ว วิชาการสื่อสารมวลชนดังกล่าวก็ควรจัดอยู่ในกิจกรรมการสอนของคณะมนุษยศาสตร์ ซึ่งคล้ายกับแนวคิดของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่จัดให้หลักสูตรนิเทศศาสตร์สอนในคณะอักษรศาสตร์

เนื้อหาของการศึกษาตามหลักสูตรนิเทศศาสตร์ในระยะแรก โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะมีเนื้อหาค่อนข้างไปทางรัฐศาสตร์ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากความเห็นในการเปิดดำเนินการของคณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่มองว่า วิชาการหนังสือพิมพ์มีลักษณะคล้ายวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ดังรายวิชาที่นำเสนอในตารางดังนี้

ตารางที่ 3

รายวิชาในหลักสูตรสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2497

ปีที่ 1	ปีที่ 2
ความรู้เบื้องต้นทางวารสารศาสตร์ ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์ การปกครอง ความรู้ทั่วไปทางเศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์สากล ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป กฎหมายรัฐธรรมนูญและหลักกฎหมายว่าด้วยการ เลือกตั้ง หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ (อังกฤษหรือฝรั่งเศส)	การสื่อข่าว กฎหมายปกครอง กฎหมายอาญา ประวัติศาสตร์ไทยและ ตะวันออกไกล การปกครองและวิวัฒนาการในเอเชียอาเนญ ทรัพยากรของชาติ สังคมวิทยา นิรุกติศาสตร์ ตรรกวิทยา ภาษาไทย
ปีที่ 3	ปีที่ 4
กฎหมายอาญา การปกครองของประเทศต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภูมิรัฐศาสตร์ จิตวิทยา ข่าวฝ่ายบรรณาธิการ ธุรกิจการหนังสือพิมพ์ การสื่อข่าว	กฎหมายเกี่ยวกับการพิมพ์โฆษณา การเรียงพิมพ์ การหนังสือพิมพ์และสาธารณสมบัติ การวิทยุและสื่อสาร บทความและบรรณาธิการ การบริหารฝ่ายบรรณาธิการ การสื่อข่าวสาธารณกิจ การเขียนข่าวกระจายเสียง สารคดี

(อนุรัตน์ ศิริวุศักดิ์ , 2528 : 29)

เมื่อพิจารณาจากรายวิชาในหลักสูตรสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า มุ่งศึกษารัฐศาสตร์ กฎหมาย และสังคมศาสตร์ อันแตกต่างอย่างชัดเจนกับสถาบันอุดมศึกษา เอกชน คือวิทยาลัยกรุงเทพ ซึ่งมีเนื้อหาวิชาไปในด้านบริหารและตอบสนองต่อภาคธุรกิจเป็นสำคัญ อันสอดคล้องกับปรัชญาเบื้องต้นที่ระบุไว้ในช่วงแรกเริ่มดำเนินการ ดังแสดงด้วยรายวิชาของ สาขาสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยกรุงเทพที่เปิดสอนใน พ.ศ.2512 แสดงได้ดังตารางนี้

ตารางที่ 4

รายวิชาในหลักสูตรสาขาสื่อสารมวลชน วิทยาลัยกรุงเทพ พ.ศ.2512

ชั้นปีที่ 1		ชั้นปีที่ 2	
ภาษาไทย 1	ภาษาอังกฤษ 1	การใช้ภาษาไทย 1	หลักรัฐศาสตร์เบื้องต้น
สังคมศาสตร์	วิทยาศาสตร์ทั่วไป	ภาษาอังกฤษ 3	สถิติ
จิตวิทยาทั่วไป	Surveys of Comm. 1	การประชาสัมพันธ์	สังคมศาสตร์
ภาษาไทย 2	ภาษาอังกฤษ 2	การใช้ภาษาไทย 2	เศรษฐศาสตร์
มนุษยศาสตร์	คณิตศาสตร์	ภาษาอังกฤษ 4	มนุษยศาสตร์
จิตวิทยาสังคม	Surveys of Comm. 2	วาทวิทยา	
ชั้นปีที่ 3		ชั้นปีที่ 4	
ประชาสัมพันธ์เบื้องต้น	Graphics for Comm.	กฎหมายสื่อสารมวลชน	สัมมนา : วิชาอาชีพ
Comm.Media	การเขียนเพื่อการประชาสัมพันธ์	วิชาอาชีพ	วิชาเลือกอิสระ
วิชาอาชีพ	วิชาเลือกอิสระ	ฝึกงาน	การสื่อสารมวลชน
Equipment Operation	การโฆษณา การถ่ายรูป		

จากตารางที่ได้นำเสนอรายวิชาในสาขาวารสารศาสตร์และการประชาสัมพันธ์ของวิทยาลัยกรุงเทพ แสดงถึงการศึกษาที่เน้นวิชาพื้นฐานความรู้ทั่วไป (Generalize) ส่วนวิชาเฉพาะด้านของทั้งสองสาขานี้ (Specialize) จะให้ความสำคัญกับการศึกษาตามแนวทางของคณะบริหารธุรกิจซึ่งตอบสนองต่อความต้องการของตลาดภาคธุรกิจ เช่น มีการศึกษาวิชาประชาสัมพันธ์ธุรกิจ, การจัดทำหน้าและรูปเล่ม และการบริหารหนังสือพิมพ์ ต่างจากการจัดการศึกษาในระยะแรกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อออกไปเป็นผู้ประกอบวิชาชีพด้านหนังสือพิมพ์

ส่วนรายวิชาที่เปิดสอนในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะมีเนื้อหาออกไปทางด้านอักษรศาสตร์ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากลักษณะการสังกัดคณะอักษรศาสตร์ที่เน้นความสำคัญของการใช้ภาษาในการสื่อสาร ดังแสดงได้จากตารางแสดงหลักสูตรแผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2508

ตารางที่ 5
หลักสูตรแผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2508

ชั้นปีที่ 1	ชั้นปีที่ 2
1. วิชาการหนังสือพิมพ์ 2. ประวัติการสื่อสารมวลชน 3. ทฤษฎีการสื่อความหมาย 4. การเขียนสารคดี 5. การสื่อข่าวและการเขียนข่าว 6. การถ่ายภาพ 7. ภาษาไทย 1 8. ภาษาอังกฤษ 1 9. ประวัติศาสตร์ไทยและสากล 10. ภูมิศาสตร์ภูมิภาคและการเมือง 11. หลักรัฐศาสตร์ 12. เหตุการณ์โลกปัจจุบัน 13. สังคมวิทยา	1. ทฤษฎีการพิมพ์ 2. การประชาสัมพันธ์ 3. วิชาการเขียนเพื่อสร้างสรรค์ 4. หลักการจัดหน้าและภาพ 5. ภาษาไทย 2 6. ภาษาอังกฤษ 2 7. วรรณคดีเปรียบเทียบ 8. จิตวิทยา 9. ตรรกวิทยา 10. การปกครองเปรียบเทียบ 1 11. เหตุการณ์โลกปัจจุบัน 2 12. หลักกฎหมายทั่วไป 13. เศรษฐศาสตร์ 1
ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 4
1. ภาษาอังกฤษ 3 2. ปรัชญา 3. จิตวิทยาสังคม 1 4. วิทยาศาสตร์ทั่วไป 5. วาทวิทยาเบื้องต้น 6. มานุษยวิทยาวัฒนธรรม 7. การปกครองเปรียบเทียบ 2 8. เศรษฐศาสตร์ 2 9. กฎหมายสื่อสารมวลชน 10. การประชาสัมพันธ์ 2 11. ระเบียบวิธีวิจัย 12. ประชาคม 13. การฝึกงานอาชีพ	1. ภาษาอังกฤษ 4 2. จิตวิทยาสังคม 2 3. หลักการบริหาร 4. รัฐประศาสนศาสตร์ 5. ทฤษฎีการเมือง 6. การใช้เครื่องมือสื่อสารมวลชนเพื่อการประชาสัมพันธ์ 7. การตลาด 8. การโฆษณาชั้นสูง 9. การประชาสัมพันธ์ทางธุรกิจ 10. การฝึกงานอาชีพ

ข้อสังเกตที่เกิดขึ้นในยุคนี้ แม้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะเปิดสอนนิเทศศาสตร์ในหลากหลายสาขากว่ามหาวิทยาลัยอื่น ๆ หากแต่สถานภาพยังคงไม่มั่นคง กล่าวคือยังมีการเปิด-ปิดดำเนินการ ซึ่งแสดงถึงการจัดการบริหารที่ไม่ลงตัวเท่าที่ควร ดังที่ สรุพล วิรุฬักษ์ ได้กล่าวถึงการจัดการสอนในช่วงนั้นว่า บำรุงสุข สีหอำไพ อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ในเวลานั้น ผู้มีบทบาทในการก่อตั้งการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์กล่าวถึงปัญหาการสอนด้านนี้ในยุคแรก ๆ ว่า

.....คำว่า สื่อสารมวลชน สมัยก่อนคนยังไม่ยอมรับ ชื่อมันแปลก ตอนแรกคนเขาก็ถามว่าจะตั้งไปทำไม ใครจะเรียน เรียนจบแล้วจะไปทำอะไรคนหัวเราะทั้งนั้น เพื่อนที่เป็นอาจารย์ช่วยสอน เขาก็ยังถามว่า เด็กเรียนจบออกไปแล้วจะมีงานทำหรือ....

....ดึกเรียนก็ยังไม่ดี เพราะวิชาของเราไม่สามารถเรียนรวมกับคณะอื่นได้ผมก็เลยตั้งเป็นแผนกอิสระขึ้นมา โดยร่างหลักสูตรเองจากประสบการณ์ที่ได้ผ่านการเรียนและได้ไปดูงานในต่างประเทศ ดึกเรียนก็อาศัยดึกโน้นดึกนี้ ที่ว่างตรงไหนก็ลงตรงนั้น ซึ่งก็ไม่มีปัญหาเพราะเรียนตอนเย็น จนกระทั่งมีนักศึกษามากขึ้นเรื่อย ๆ จึงมาเปิดสอนภาคกลางวันในรุ่นที่ 3 เปลี่ยนชื่อเป็นคณะในปี พ.ศ.2510 และมีดึกเรียนเป็นของตัวเองในปี 2512 นอกจากนี้แล้วก็ยังเป็นปัญหาอีกในช่วงนั้น ก็คือ ความไม่พร้อมในด้านเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้ในการสอน เพราะคณะนี้ต้องใช้เครื่องมือ แด่โรงพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ มีไม่พอ....

(สัมภาษณ์ บำรุงสุข สีหอำไพ อ่างใน สุรพล วิรุฬักษ์, 2535 : 75)

นอกจากนั้น อรุณ งามดี ยังได้สรุปปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการหลักสูตรในระยะแรกของในสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ไว้ว่า ประกอบด้วย

1. สถานที่คับแคบ อุปกรณ์ในการฝึกปฏิบัติไม่ทันสมัย จำนวนนักศึกษามากกว่าเครื่องมือทำให้การฝึกปฏิบัติทำได้น้อย การเรียนการสอนจึงเน้นไปในทางทฤษฎี

2. หลักสูตรของแต่ละสถาบันต่างจัดการศึกษาของตนไม่สัมพันธ์สถาบันอื่น เนื้อหาเองก็แตกต่างกันไป ทำให้คุณภาพของเนื้อหาหลักกัน ไม่อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน การสอนไม่สอดคล้องกับหลักสูตร คือ หลักสูตรกำหนดไว้อย่างหนึ่ง แต่สอนไปอีกอย่างหนึ่ง ผู้สอนไม่รู้แน่ชัดว่าหลักสูตรนั้นกำหนดไปเพื่ออะไร มีวัตถุประสงค์อย่างไรและมีรายละเอียดอย่างไรบ้าง

(อรุณ งามดี , 2516 : 18-24)

จากปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงดังกล่าวส่งผลต่อพัฒนาการที่เกิดขึ้นในระหว่าง 2 ยุคดังกล่าว คือ ยุคแรกก่อตั้งแล้วปิดตัวไป และการกลับมาเปิดดำเนินการสอนอีกครั้ง เป็นคำอธิบายอย่างชัดเจนถึงสาเหตุที่ทำให้การก่อตั้งของการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์เป็นไปค่อนข้างช้า กล่าวคือใช้เวลาถึง 39 ปี กว่าที่จะมีการยกวิทยฐานะจากภาควิชาขึ้นเป็นแผนกอิสระในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ยุคที่ 3 พ.ศ.2514 - 2527

ยุคขยายสถานภาพ และขยายสาขาวิชาด้านนิเทศศาสตร์

ภายหลังจากความมั่นคงที่เริ่มเกิดขึ้นต่อโครงสร้างการจัดการหลักสูตร อันหมายถึง การสังกัดคณะหรือภาควิชา และการเปิดดำเนินการโดยไม่ยุบหรือล้มเลิกไป เช่น ในยุคที่ 1 และ 2 การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ เริ่มขยายตัวออกไปในลักษณะที่หลากหลายในสาขาวิชาต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งสถาบันการศึกษาที่สอนด้านนิเทศศาสตร์เดิมอยู่แล้ว และที่ยังไม่ได้เปิดสอนในแขนงดังกล่าว แสดงถึงการพัฒนาองค์ความรู้ซึ่งเริ่มมั่นคงและวางรากฐานในเชิงวิชาการมากขึ้นกว่าเพียงการเพิ่มจำนวนอันเป็นการขยายตัวในเชิงปริมาณ โดยสามารถจำแนกลักษณะพัฒนาการที่เกิดขึ้นในยุคนี้ได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

- 1) การยกสถานภาพ
- 2) การเปิดดำเนินการในสถาบันอุดมศึกษาใหม่
- 3) การขยาย เปิดสาขาวิชาเพิ่ม
- 4) การขยายระดับการสอน

1. การยกสถานภาพ

การมีแนวคิดว่าการสอนนิเทศศาสตร์ควรสังกัดอยู่ในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ บริหารธุรกิจ หรือประชาสัมพันธ์ ไม่สอดคล้องกับแนวคิดของตามหลักนิเทศศาสตร์ที่แท้จริง ซึ่งต้องทำงานในลักษณะของการตอบสนอง รับผิดชอบต่อและเป็นการบอกเสียงแก่สังคม ในขณะที่การดำเนินการในลักษณะของนักสังคมสงเคราะห์ นักบริหาร หรือนักประชาสัมพันธ์ ต้องทำงานตามนโยบายและเป้าหมายของรัฐหรือสถาบันเป็นสำคัญ (จอมพล ป.พิบูลสงคราม, 4 มกราคม 2497 ความเห็นท้ายบันทึก เรื่อง การจัดตั้งแผนกวารสารศาสตร์ขึ้นในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อ้างใน อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2528 :42)

จากเหตุผลดังกล่าว นำไปสู่ความพยายามยกระดับสถานภาพของนิเทศศาสตร์ให้เป็นคณะ โดยไม่สังกัดคณะหรือภาควิชาใด เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งแม้ว่าจะได้แยกตัวจากการสังกัดคณะอักษรศาสตร์มาแล้วตั้งแต่ในยุคที่ 2 แต่ความพยายามยกวิทยฐานะขึ้นเป็นคณะเพิ่งสำเร็จในยุคที่ 3 นี้เอง ใน พ.ศ. 2517 โดยยกฐานะจากแผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ เป็นคณะนิเทศศาสตร์

พ.ศ.2520 วิทยาลัยกรุงเทพ ยกฐานะแผนกอิสระสื่อสารมวลชน เป็นคณะสื่อสารมวลชน โดย ประชัน วัลลิโก เป็นคนบัตินแรก (Ubonrat Siriyusakdi, 1979) และเปิดดำเนินการสอนเพิ่มในสาขาวิชาการโฆษณา

ประชัน วัลลิโก ได้กล่าวถึงการเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในวิทยาลัยกรุงเทพขณะนั้นไว้ว่า “...การเปิดสาขาสื่อสารมวลชนในคณะนิเทศศาสตร์ วิทยาลัยกรุงเทพ เป็นสิ่งที่ดี เพราะตอนนั้น สถาบันเอกชนยังไม่มีบทบาทในการผลิตบัณฑิตนิเทศศาสตร์เลย และมหาวิทยาลัยของรัฐมีเพียง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และจะเห็นว่า ก่อนข้างแคบไปนิดหนึ่งที่เปิดคณะวารสารศาสตร์ สาขาหนังสือพิมพ์ เครื่องไม้เครื่องมือก็ยังไม่พร้อมที่จะประกันคุณภาพบัณฑิต อีกทั้งยังใช้อาจารย์พิเศษทั้งหมดเป็นผู้สอน..”

(สัมภาษณ์ ประชัน วัลลิโก , 6 ตุลาคม 2541)

ต่อมา ใน พ.ศ.2522 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ยกฐานะแผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน เป็นคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน โดยสมควร กวียะ อดีตอาจารย์ประจำคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้มีบทบาทผลักดันให้เกิดการ

ยกสถานภาพ กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นว่า อาจารย์ในสาขาอื่น หรือแม้แต่บางท่านในสาขานิเทศศาสตร์และวารสารศาสตร์ยังไม่เข้าใจความสำคัญของการสื่อสาร การยกระดับเป็นคณะจึงต้องเผชิญกับการคัดค้านและไม่สนับสนุนในหลายขั้นตอน

...โชคดีที่ได้อธิการบดี 2 ท่านสนับสนุน คือ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย จึงผ่านพ้นอุปสรรคได้..

(สัมภาษณ์ สมควร กวียะ , 4 พฤศจิกายน 2541)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีอุปสรรคเกิดขึ้นบ้าง หากแต่ก็ยังมีสถาบันเอกชนที่มีการพัฒนาด้านสถานภาพ ในพ.ศ.2523 โดย วิทยาลัยกรุงเทพ เปลี่ยนชื่อคณะสื่อสารมวลชนเป็นคณะนิเทศศาสตร์

จากลักษณะการยกวิทยฐานะของ 3 สถาบันอุดมศึกษาของรัฐทั้ง 3 แห่งในยุคแรกนี้ พบว่ารูปแบบพัฒนาการของสถานภาพจะดำเนินไปตามลำดับขั้น ดังนี้

รายวิชา--> สาขาย่อย--> ภาควิชา--> แผนก --> แผนกอิสระ--> คณะ

ข้อที่น่าสังเกต คือ ความเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปดังกล่าวนี้ กลับไม่พบในสถาบันอุดมศึกษาใหม่ ๆ ที่เปิดสอนในสาขานี้ ซึ่งสาเหตุอาจเนื่องมาจากความนิยมในการเข้าศึกษาที่เพิ่มขึ้น ทำให้รัฐบาลต้องผ่อนคลายกฎระเบียบในการเปิดดำเนินการลง หรืออาจเนื่องจากสถาบันที่เปิดใหม่ได้รับแนวคิดและตัวอย่างมาจากการเปิดสอนในสถาบันที่เคยสอนอยู่เดิม ทำให้นำมาประยุกต์ใช้หรือเลียนแบบได้ง่ายขึ้น

2. การเปิดดำเนินการในสถาบันอุดมศึกษาใหม่

สถาบันอุดมศึกษาแห่งใหม่ที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ยุคนี้ มี 4 สถาบัน คือ วิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช ตามลำดับ ดังนี้

- พ.ศ. 2514 วิทยาลัยกรุงเทพเปิดสอนสาขาวิชาการสื่อสารมวลชน สังกัดคณะบริหารธุรกิจ พร้อมกับมหาวิทยาลัยรามคำแหงเริ่มเปิดวิชาสื่อสารมวลชนเป็นวิชาโท สังกัดภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ ประกอบด้วยรายวิชาด้านสื่อสารมวลชนและวาทการ

- พ.ศ.2524 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เปิดภาควิชาศิลปนิเทศ สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ แบ่งการสอนออกเป็น 2 สาขาวิชา คือ สาขาดนตรี และสาขาสื่อสารมวลชน

ลักษณะการจัดสอนด้านนิเทศศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จะสังกัดสาขาวิชาสื่อสารมวลชน เน้นการศึกษาตามแนวทางของปรัชญาของคณะมนุษยศาสตร์ที่ศึกษาด้านจิตใจ รวมถึงการพัฒนาสติปัญญา คุณธรรม และรสนิยมของบุคคลเป็นคุณค่าสูงสุด แต่ก็มุ่งให้สามารถนำประโยชน์ที่ได้รับไปใช้สอยโดยผสมผสานวิชาการกับวิชาชีพ เพื่อประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ ซึ่งคล้ายคลึงกับปรัชญาการเปิดสอนของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อย่างไรก็ตาม การจัดหลักสูตรดังกล่าวของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีลักษณะเด่นคือ ให้ความสำคัญกับรายวิชาด้านการวางแผนและทฤษฎีมากกว่าจะเน้นการปฏิบัติงานในสื่อ โดยกำหนดเป็นวิชาพื้นฐานและวิชาเฉพาะสาขา ซึ่งแม้ว่าวิชาภาคปฏิบัติจะเป็นวิชาบังคับ แต่มีจำนวนน้อยกว่าวิชาภาคทฤษฎี ดังจะพิจารณาได้จากรายวิชาด้านนิเทศศาสตร์ที่เปิดสอน ดังนี้

1) วิชาพื้นฐาน

หลักนิเทศศาสตร์ทั่วไป	การหนังสือพิมพ์เบื้องต้น
วาทนิเทศเบื้องต้น	การประชาสัมพันธ์ 1
การโฆษณา 1	การถ่ายภาพเพื่อวารสาร
การกระจายเสียงเบื้องต้น	ภาษาเพื่อการสื่อสาร

2) วิชาเฉพาะด้าน

การสื่อสารและการเขียนข่าว	การภาพยนตร์เบื้องต้น
การประชาสัมพันธ์ 2	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพิมพ์
กฎหมายสื่อสารมวลชน	การผลิตรายการวิทยุและโทรทัศน์
การเสนอข่าววิทยุและโทรทัศน์	วิธีการวิจัยสื่อสารมวลชน
การเขียนบทวิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์	สัมมนา

3) วิชาเลือก

การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ	ศิลป์เพื่อการสื่อสารมวลชน
การสื่อสารในองค์กร	สาขารณมติ
การใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์	การโฆษณา
การเขียนบทเพื่อการประชาสัมพันธ์	สื่อสารพัฒนาการ
การสร้างงานโฆษณา	การวางแผนการประชาสัมพันธ์
ศิลปะและการออกแบบโฆษณา	การบรรณาธิกรณนิตยสาร
การจัดการและระบบงานหนังสือพิมพ์	การผลิตรายการวิทยุและโทรทัศน์ 2
การจัดระบบงานวิทยุและโทรทัศน์	

- พ.ศ.2527 สถาบันราชภัฏ (หรือวิทยาลัยครูในขณะนั้น) เริ่มวางรากฐานการเปิดดำเนินการในหลักสูตรนิเทศศาสตร์ เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน ในช่วงดังกล่าวเป็นต้นมา ซึ่งพบว่า ตลาดแรงงานภาคเอกชน โดยเฉพาะด้านบริการทวีความสำคัญ พร้อมกับเทคโนโลยีการสื่อสารทวีความก้าวหน้ามากขึ้นตามลำดับ ทำให้วิชาชีพสื่อสารมวลชนได้รับการยอมรับในด้านความสำคัญมากขึ้น

ในปี พ.ศ.2527 นี้เอง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชอันเป็นมหาวิทยาลัยไม่จำกัดจำนวนรับ ได้เปิดสอนในหลักสูตรนิเทศศาสตร์ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยผ่านความเห็นชอบจากทบวง เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2527 ให้เปิดสอนในหลักสูตรวิชานิเทศศาสตร์ระดับปริญญาตรี 4 ปี รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 และปริญญาตรีต่อเนื่อง 3 ปี รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา หรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ทั้ง 2 หลักสูตรนี้สำเร็จแล้วได้รับปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

การสอนสาขานิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้รับการกำหนดจากคณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ของทบวงมหาวิทยาลัย ให้เป็นโครงการที่มีความสำคัญอันับสูง สาขาวิชาที่เปิดสอนได้แก่ สาขาการประชาสัมพันธ์ สาขาการสื่อสารมวลชน และสาขาหนังสือพิมพ์ (อนึ่ง ทั้ง 3 สาขาถูกจัดเป็นสาขาวิชาที่มีความสำคัญเป็นอันับสูงด้วย)

ในการเปิดดำเนินการสาขาวิชาในสาขานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชได้ระบุถึงเหตุผลประการสำคัญไว้ดังนี้ (10 ปี สาขานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537 : 2)

1. มีปัจจัยพื้นฐานสนับสนุน คือ จัดการเรียนการสอนด้วยระบบทางไกลโดยใช้เทคโนโลยีการศึกษา มีความชำนาญในการใช้สื่อเป็นพิเศษอยู่แล้ว และได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลญี่ปุ่นในการจัดตั้งศูนย์ผลิตรายการวิทยุและโทรทัศน์เพื่อการศึกษา

2. สอดคล้องกับความต้องการของประเทศชาติ ในการพัฒนากำลังคนด้านสื่อมวลชนตามแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาระยะที่ 5 ซึ่งตามแนวทางของแผนการศึกษาระยะดังกล่าวจำกัดการขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ทำให้ไม่สัมพันธ์กับความต้องการแรงงานในแวดวงวิชาชีพในสังคม เนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารขยายตัวออกไปอย่างมาก ธุรกิจสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ ล้วนแต่ต้องการบุคลากรที่ผ่านการฝึกฝนอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี สถาบันการศึกษาเอกชนจึงได้จัดการศึกษาในสาขาดังกล่าวนี้เป็นจำนวนมาก ขัดแย้งกับสถาบันของรัฐ ซึ่งชะลอตัวลงตามข้อกำหนดในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ

ในปีแรกของการเปิดสาขาดังกล่าว มีผู้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชถึงกว่า 4,500 คน มากกว่าทุกสถาบันที่เปิดสอนในสาขานิเทศศาสตร์ในช่วงนั้นรวมกัน แต่มีผู้สำเร็จการศึกษาเพียง 220 คน ซึ่งอาจเนื่องมาจากข้อจำกัดในด้านเวลาปฏิบัติงาน ทำให้ไม่มีเวลาสำหรับการศึกษาได้อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม 85 % ของผู้สำเร็จการศึกษาเป็นผู้ที่มีงานทำแล้ว

3. การขยาย เปิดสาขาเพิ่ม

ลักษณะการเปิดสอนเพิ่มเติมสาขาท่าง ๆ ในช่วงยุคนี้ ดำเนินไปตามลำดับ ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

พ.ศ.2515 สาขาสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เปิดดำเนินการเพิ่มเติมในอีก 3 แขนงวิชา คือ ภาพยนตร์ วารสารศาสตร์ และการโฆษณา

- พ.ศ. 2516 แผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดตั้งภาควิชาวารสารศาสตร์และสื่อสารการแสด เป็นการสอนสาขาวารสารศาสตร์ในรูปแบบของวิชาเอกระดับปริญญาตรีเป็นครั้งแรก

- วิทยาลัยกรุงเทพ ได้วางแผนเปิดดำเนินการสอนสาขาวารสารศาสตร์ในพ.ศ.2517 โดยรับอิทธิพลมาจากการร่างหลักสูตรจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เนื่องจากในขั้นตอนการวางหลักสูตรวารสารศาสตร์ดังกล่าว ได้เชิญนักวิชาการผู้มีบทบาทในการร่างหลักสูตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาร่วมร่างด้วย (Ubonrat Siriyuvasakdi, 1979 : 82)

- พ.ศ.2519 วิทยาลัยกรุงเทพเปิดสอนสาขาวารสารศาสตร์ พร้อมกับที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดให้ผลิตสาขาอื่น หรือคณะอื่นได้เลือกศึกษาวิชาว่าทวิทยาเป็นวิชาโท

- พ.ศ.2520 มหาวิทยาลัยรามคำแหง เปิดสอนหลักสูตรโฆษณาและประชาสัมพันธ์ สังกัดคณะบริหาร โดยเน้นเนื้อหาด้านธุรกิจและอุตสาหกรรม

4. การขยายระดับการสอน

ในยุคนี้ สถาบันอุดมศึกษาดั้งเดิมที่สอนด้านนิเทศศาสตร์ก็ได้ขยายระดับการสอนเพื่อรองรับต่อความต้องการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป โดยมี 2 สถาบันที่เปิดดำเนินการสอนระดับปริญญาโท ได้แก่ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดสอนหลักสูตรปริญญาโทสาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการใน พ.ศ.2521 จากนั้น พ.ศ.2525 คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เริ่มเปิดสอนในระดับปริญญาโทภาคค่ำ

ยุคที่ 4 พ.ศ.2528 – 2538

ยุคของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนและสถาบันราชภัฏ

นับจากช่วง พ.ศ.2528 เมื่อภาคธุรกิจของไทยขยายตัวขึ้นอันเนื่องมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) และจากความก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยี มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ความต้องการแรงงานในด้านต่าง ๆ เพิ่มจำนวนขึ้น

การอุดมศึกษาในฐานะเป็นเครื่องมือในการพัฒนากำลังคนระดับกลางและระดับสูงให้มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอต่อการพัฒนาประเทศในหลายด้าน จึงได้มีการพัฒนา ปรับปรุงบทบาท และรูปแบบการให้บริการแก่ประชาชน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอย่างกว้างขวางมากขึ้น เพื่อรองรับต่อการเพิ่มขึ้นของประชากรและค่านิยมในการศึกษาต่อระดับสูง (คณะอนุกรรมการดำเนินการประเมินผลแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6, 2535 : 18)

นอกจากนั้น การที่สื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ทั้งวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์มีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะสื่อมวลชนในส่วนท้องถิ่นที่มีการเพิ่มจำนวนอย่างมาก ตั้งแต่ พ.ศ.2528 เป็นต้นมา ยกตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ.2528 เพียงปีเดียว กรมประชาสัมพันธ์ได้จัดตั้งศูนย์ประชาสัมพันธ์ขึ้นถึง 6 จังหวัด ได้แก่ จ.ขอนแก่น อุบลราชธานี ลำปาง พิชณุโลก สุราษฎร์ธานี และสงขลา ทำให้ความต้องการบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญด้านสื่อสารมวลชนเพิ่มขึ้นด้วย ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษาภาครัฐมีข้อจำกัดในด้านการจำกัดจำนวนรับ เนื่องจากปัจจัยด้านอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากรและงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถสนองความต้องการของผู้ที่ประสงค์จะเข้าศึกษาได้ทั้งหมด

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 5 ระดับอุดมศึกษา (พ.ศ.2525-2529) รัฐจึงได้สนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้าร่วมรับภาระจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ให้มากขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วในมหาวิทยาลัยเอกชน รวมถึงการขยายการศึกษา ออกไปในมหาวิทยาลัยต่างจังหวัด เพื่อรองรับต่อการพัฒนาแรงงานส่วนภูมิภาค ขยายโอกาสทางการศึกษาของเยาวชนในส่วนภูมิภาค รวมถึงรองรับต่อการขยายตัวของสื่อมวลชน

ภาพความเปลี่ยนแปลงของการศึกษานิเทศศาสตร์ในช่วงนี้ ดำเนินไปในทิศทางที่สำคัญ 4 ด้าน คือ

1. การเปิดดำเนินการในสถาบันราชภัฏ
2. การขยายตัวของหลักสูตรนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเอกชน
3. การขยายการศึกษานิเทศศาสตร์ออกไปในส่วนภูมิภาค
4. การเปิดสาขาวิชาใหม่

1. การเปิดดำเนินการในสถาบันราชภัฏ

พ.ศ.2528 นอกเหนือไปจากที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (ได้รับการยกสถานะภาพจากวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยแล้วตั้งแต่ พ.ศ.2527 - ผู้วิจัย) เปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์ระดับปริญญาตรีเป็นภาษาอังกฤษ แสดงถึงการยอมรับสาขาวิชานิตศศาสตร์ในระดับสากลมากยิ่งขึ้นนั้น สถาบันราชภัฏก็ได้เริ่มสอนนิเทศศาสตร์ระดับอนุปริญญา โดยวิทยาลัยครุนครปฐมจัดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์ โปรแกรมวารสารศาสตร์และการประชาสัมพันธ์ในระดับอนุปริญญา นับเป็นสถาบันการศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการแห่งแรกที่สอนด้านนิเทศศาสตร์ โดยเน้นการฝึกปฏิบัติการใช้สื่อเพื่อออกไปเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อวิทยุโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์

สถาบันราชภัฏ (หรือชื่อเดิมคือวิทยาลัยครู) เป็นสถาบันอุดมศึกษาสังกัดกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศจำนวน 36 แห่ง โดยแต่ละแห่งพยายามพัฒนาคุณภาพผลผลิตให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดอย่างต่อเนื่องตลอดมา คำว่า “คุณภาพผลผลิต” พิจารณาได้จากภารกิจที่กำหนดไว้ในมาตราที่ 5 แห่งพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2527 กล่าวคือ การผลิตบัณฑิต การค้นคว้าวิจัย การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม โดยนัยดังกล่าว วิทยาลัยครูจึงเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มีหน้าที่และความรับผิดชอบที่จะต้องคำนึงถึงความต้องการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ

เกษม ศิริสัมพันธ์ (2533) ได้กล่าวถึงบทบาทของสถาบันราชภัฏไว้ว่า การที่วิทยาลัยครู (หรือสถาบันราชภัฏในปัจจุบัน - ผู้เขียน) เปิดภาควิชาสื่อสารมวลชนในระดับปริญญาตรีนั้น มีความมุ่งหมายเพื่อรับใช้สังคม และเพิ่มความเสมอภาคทางการศึกษาให้แก่สังคม การศึกษานิเทศศาสตร์ของวิทยาลัยครูนั้น มีความเหมาะสมกับท้องถิ่นมาก เพราะมีศักยภาพทางข้อมูลและการสื่อสารของท้องถิ่น ซึ่งมีความพร้อมกว่ามหาวิทยาลัยในส่วนกลาง (เกษม ศิริสัมพันธ์ , 2533)

เหตุผลประการสำคัญของการปรับแนวทางการผลิตบัณฑิตของสถาบันราชภัฏจากวิชาชีพครู เข้าสู่วิชาชีพนิเทศศาสตร์ มาจากปัจจัยสำคัญ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของวิทยาลัยครู ตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยครูฉบับที่ 2 (พ.ศ.2527) ที่ต้องขยายฐานทางวิชาการออกไปในการสอนสาขาวิชาอื่น นอกเหนือจากการผลิตครู อันมากเกินความต้องการของตลาด ซึ่งจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาชีพครูจากวิทยาลัยครูในสังกัดมีมากกว่าตำแหน่งงานจะรองรับได้ จากข้อมูลในปี พ.ศ.2529 พบว่า ผู้สำเร็จวิชาชีพครูศาสตร์จากวิทยาลัยครูที่ได้รับพระราชทานปริญญาบัตรมีประมาณ 34,567 คน เป็นผู้มีงานทำแล้ว 24,000 คน และยังไม่มีการมีงานทำถึงกว่า 10,000 คน (พจน์ สะเพียรชัย, 2529 : 25)

2. ความต้องการของตลาดแรงงานที่ต้องการบุคลากรด้านการสื่อสารมวลชนมากขึ้น ทำให้ผู้นิยมเข้าศึกษาในสาขาวิชาดังกล่าวมากขึ้น ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนไม่สามารถรองรับต่อความต้องการเข้าศึกษาได้ทั้งหมด

เหตุผลดังกล่าว สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ซึ่งกำหนดนโยบายการฝึกหัดครู โดยลดปริมาณการผลิตครูระดับต่ำกว่าปริญญาตรีและในสาขาที่มีความต้องการน้อย มุ่งผลิตบัณฑิตเฉพาะสาขาที่สอดคล้องกับความต้องการบุคลากรของตลาดแรงงาน ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าว สาขาวิชานิเทศศาสตร์เป็นสาขาที่มีความสำคัญ เป็นที่ประสงค์ของหน่วยงานต่าง ๆ วิทยาลัยครูจึงได้ขยายฐานการศึกษาออกไป ตามกำลังและความสามารถของแต่ละสถาบันจะสามารถผลิตได้ในระยะแรก (ปิติพร ถาวรสุข, 2534 : 2-4)

จากแนวคิดดังกล่าว วิทยาลัยครูที่มีความพร้อมด้านบุคลากร และทรัพยากรด้านต่าง ๆ จึงได้จัดสอนสาขานิเทศศาสตร์ตามแนวนโยบายของกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งระบุว่า สถาบันราชภัฏมีภาระหน้าที่ที่จะต้องขยายฐานทางวิชาการตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยครูฉบับที่ 2 โดยเปิดการสอนสาขาวิชาชีพที่อยู่ในความสนใจ และเป็นที่ต้องการของตลาดเพิ่มขึ้น นอกเหนือไปจากวิชาชีพครู เมื่อความต้องการบุคลากรในสายงานสื่อสารมวลชนขยายตัว วิทยาลัยครูจึงได้เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ ตอบสนองต่อนโยบายการจัดการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) โดยกำหนดจุดมุ่งหมายในการเปิดสอนสาขานี้ว่า เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ และมีประสบการณ์ สามารถประกอบวิชาชีพด้านนิเทศศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังคงเป็นการเรียนการสอนระดับอนุปริญญา ในโปรแกรมวารสารศาสตร์และการประชาสัมพันธ์

พ.ศ.2531 การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ขยายตัวออกไปในวิทยาลัยครูหลายแห่ง ได้แก่ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา วิทยาลัยครูสวนดุสิต วิทยาลัยครูจันทระเกษม วิทยาลัยครูนครสวรรค์ และวิทยาลัยครูเชียงใหม่ โดยเปิดสอนในโปรแกรมนิเทศศาสตร์ หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี สังกัดคณะวิทยาการจัดการ นับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดการสอนด้านนิเทศศาสตร์ระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

อนึ่ง การขยายตัวของ การศึกษานิติศาสตร์ในวิทยาลัยครูดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันในทุกสถาบัน แต่จะค่อยเป็นค่อยไป และเปิดในสถาบันที่มีความพร้อมด้านบุคลากร และทรัพยากร โดยวิทยาลัยครู จำนวน 36 แห่ง ปัจจุบันเปิดสอนด้านนิติศาสตร์ระดับปริญญาตรี จำนวน 22 แห่ง (ดูรายละเอียดได้ในบทที่ 6)

2. การขยายตัวของหลักสูตรนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเอกชน

การขยายตัวในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเป็นผลสืบเนื่องมาจากแนวนโยบายการศึกษาในแผนพัฒนาการอุดมศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ซึ่งรัฐกำหนดว่า จะไม่มีการขยายตัวในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐเพิ่มเติม แต่เนื่องจากความต้องการบัณฑิตในสาขานิติศาสตร์ยังมีอยู่มาก สถาบันอุดมศึกษาเอกชนจึงเปิดดำเนินการมากขึ้นเพื่อรองรับต่อความต้องการดังกล่าว ซึ่งรัฐบาลก็ได้ผ่อนคลายความเข้มงวดในด้านกฎระเบียบ และยกเว้นการเก็บค่าธรรมเนียมต่าง ๆ อันแสดงถึงการสนับสนุนให้ภาคเอกชนที่มีความพร้อมเข้ามาลงทุนด้านจัดการศึกษาและเปิดสอนในระดับมหาวิทยาลัยด้วย

พ.ศ.2530 มหาวิทยาลัยกรุงเทพดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรนิติศาสตร์ทุกสาขาที่เปิดสอน อันได้แก่ วารสารศาสตร์ และประชาสัมพันธ์ พร้อมกับขออนุมัติเปิดสอนในสาขาวิชาการแสดง ทั้งนี้ เหตุผลในการปรับปรุงหลักสูตร สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการเปิดสอนสาขาสื่อสารมวลชน คือ เพื่อผลิตนักศึกษาออกไปปฏิบัติงานกับองค์กรธุรกิจ ซึ่งนับวันจะทวีบทบาทและความสำคัญมากขึ้น หลักสูตรที่เสนอปรับปรุง มีวิชาทางด้านธุรกิจเพิ่มมากขึ้น อันเป็นการตอบสนองต่อภาคธุรกิจ เอกชนมากขึ้นกว่าเดิม โดยในการจัดหลักสูตรจะได้รับอิทธิพลจากหลักสูตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ.2531 มหาวิทยาลัยรังสิตเปิดสอนคณะนิติศาสตร์ สาขาวิชาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ สาขาหนังสือพิมพ์ และเปิดสอนในสาขาใหม่คือ การจัดการสารสนเทศ ซึ่งแสดงถึงแนวคิดที่เริ่มให้ความสำคัญต่อเทคโนโลยีอันทันสมัยมากขึ้น ส่วนวิทยาลัยเกษมบัณฑิต ก็ได้เปิดสอนใน 2 สาขา คือ สาขาสื่อสารมวลชนและสื่อสารการแสดง และสาขาการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์

มหาวิทยาลัยเอกชนอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งเปิดสอนด้านนิติศาสตร์ในปี พ.ศ. 2531 คือ วิทยาลัยอัสสัมชัญบริหารธุรกิจ (ABAC) เปิดสอนสาขาบริหารการโฆษณา โดยสังกัดคณะบริหารธุรกิจ เป็นการสอนนิติศาสตร์ต่างไปจากสาขาวิชาเดิมที่เน้นการใช้สื่อ โดยปรับเพิ่มการศึกษาที่เน้นการบริหารงานด้านสื่อสารมวลชนเข้าไปด้วย

ลักษณะแนวทางการสอนด้านนิติศาสตร์ของวิทยาลัยอัสสัมชัญบริหารธุรกิจ เน้นความรู้เชิงธุรกิจ ควบคู่ไปกับศิลปะ ดังจะพบในรายชื่อกฎหมายที่เปิดสอน เช่น เทคนิคการนำเสนอ วิจัยศิลปะ ทฤษฎีการออกแบบ ทฤษฎีสี ประวัติศาสตร์ศิลปะ เทคนิคการเรียงพิมพ์และออกแบบตัวอักษร กราฟฟิกเบื้องต้น และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบข้อมูลทางธุรกิจ เป็นต้น ลักษณะการสอนใน

รายวิชาดังกล่าว เน้นประโยชน์ต่อการประกอบวิชาชีพในฐานะผู้ปฏิบัติการในแวดวงโฆษณา อันแสดงถึงการตอบสนองต่อภาคธุรกิจอย่างแท้จริง

ในปี พ.ศ.2531 นี้ นับได้ว่า เป็นปีที่มีการเพิ่มจำนวนคณะนิเทศศาสตร์ของมหาวิทยาลัย เอกชนสูงที่สุด คือมีการเพิ่มถึง 5 แห่งในเวลา 1 ปี นอกจาก 3 สถาบันข้างต้นแล้ว ยังมีอีก 2 แห่งที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ คือ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เปิดสาขานิเทศศาสตร์ธุรกิจ และสาขาวิชาการสื่อสารมวลชน และคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม โดยเปิดสาขาวิชาการโฆษณา และสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์

พ.ศ. 2533 มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในปีนี้ ยังคงเป็นมหาวิทยาลัยเอกชน ได้แก่ มหาวิทยาลัยสยาม เปิดสอนภาควิชาการประชาสัมพันธ์ สังกัดคณะศิลปศาสตร์ ต่อมา จึงได้แยกตัวเป็นคณะนิเทศศาสตร์ ประกอบด้วย 3 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ สาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ และสาขาวิชาการโฆษณา

มหาวิทยาลัยเอกชนอีกแห่งที่เปิดสอนในปีดังกล่าว คือ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย เปิดสอนในสาขาวิชาการวารสารศาสตร์ สาขาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ สาขาการประชาสัมพันธ์ และสาขาการโฆษณา

พ.ศ.2534 วิทยาลัยเซนต์จอห์น เปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ 3 สาขา คือ สาขาการโฆษณา สาขาการประชาสัมพันธ์ และสาขาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

พ.ศ.2535 สถาบันเทคโนโลยีสังคม (เกริก) เปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์ สังกัดคณะนิเทศศาสตร์ และศิลปศาสตร์

พ.ศ.2538 มหาวิทยาลัยหอการค้าไทยเปิดดำเนินการสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ภาคค่ำ เพื่อรองรับต่อผู้มีงานทำอยู่แล้ว

ในช่วงของการขยายตัวในยุคที่ 3 นี้ เป็นที่สังเกตได้ว่า มหาวิทยาลัยเอกชนที่เพิ่งเปิดดำเนินการแทบทุกแห่งจะเปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ อันแสดงถึงการตอบสนองต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมสื่อสารมวลชนและการขยายตัวของภาคธุรกิจ รวมทั้งขยายแนวทางการศึกษาด้านนี้ใหม่ ซึ่งไม่ใช่เพียงการขยายตัวตามชื่อ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าในยุคที่ 3 นี้ การศึกษาในมหาวิทยาลัยเอกชน เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญประการหนึ่งของประวัติศาสตร์การศึกษานิเทศศาสตร์ของไทยในยุคการขยายตัว

3. การขยายการศึกษานิเทศศาสตร์ออกไปในส่วนภูมิภาค

นับแต่ พ.ศ.2528 เป็นต้นมา การเพิ่มจำนวนของมหาวิทยาลัยที่สอนสาขานิเทศศาสตร์ เน้นไปส่วนภูมิภาคมากขึ้น ด้วยวัตถุประสงค์สำคัญ คือ ขยายโอกาสการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ให้ออกสู่ภูมิภาคมากยิ่งขึ้น มุ่งตอบสนองการผลิตกำลังคนที่จะไปพัฒนาท้องถิ่น รองรับต่อแรงงานภาคท้องถิ่น เช่น การเปิดสอนในสถาบันราชภัฏตามจังหวัดต่าง ๆ

การขยายการศึกษาในส่วนภูมิดังกล่าว ดำเนินไปใน 2 แนวทาง คือ

1. การเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในสถาบันราชภัฏต่างจังหวัด
2. การเปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาเปิดใหม่

เมื่อพิจารณาการขยายตัวของหลักสูตรนิเทศศาสตร์ในส่วนภูมิภาคก่อน พ.ศ.2527 มีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพียงแห่งเดียวที่เปิดสอนนิเทศศาสตร์ และนับจาก พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา การเพิ่มจำนวนของสถาบันอุดมศึกษาส่วนภูมิภาคที่เปิดสอนนิเทศศาสตร์จะสอดคล้องกับการขยายตัวของสื่อ โดยเฉพาะสื่อกระจายเสียง กล่าวคือในพ.ศ. 2528 มีการจัดตั้งศูนย์ประชาสัมพันธ์จังหวัดขึ้นที่ จ.สุโขทัย แพร่ นครราชสีมา นครศรีธรรมราช และนครสวรรค์ และใน พ.ศ.2529 มีการจัดตั้งศูนย์ประชาสัมพันธ์จังหวัดขึ้นที่ จ.อยุธยา สุราษฎร์ธานี และชัยนาท นอกจากนี้ สถาบันวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยได้ขยายออกไปในส่วนภูมิภาค 4 สถานี และขยายสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยอีกถึง 50 แห่งทั่วประเทศ

ลักษณะการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ที่ขยายตัวสู่ภูมิภาคอย่างชัดเจน ปรากฏในปี พ.ศ. 2531 ซึ่งสถาบันราชภัฏมีการเปิดดำเนินการพร้อมกันถึง 5 แห่ง โดยอยู่ในส่วนกลาง 3 แห่ง คือ วิทยาลัยครูสวนดุสิต วิทยาลัยครูสวนสุนันทา วิทยาลัยครูจันทร์เกษม และเป็นสถาบันในส่วนภูมิภาค 2 แห่ง คือ วิทยาลัยครูนครสวรรค์ และวิทยาลัยครูเชียงใหม่ จากนั้น พ.ศ. 2532 มีการเปิดสอนภาควิชาวารสารศาสตร์และการประชาสัมพันธ์ในวิทยาลัยครูนครราชสีมา สหวิทยาลัยอีสานใต้ เพื่อสนองต่อความต้องการของบุคลากรในท้องถิ่น รวมถึงวิทยาลัยครูนครปฐมได้เปิดสอนโปรแกรมวารสารศาสตร์และการประชาสัมพันธ์ หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยพายัพ จ.เชียงใหม่ ได้เปิดสอนสาขาวิชานิเทศศาสตร์ สังกัดคณะสังคมศาสตร์และวิทยาลัยโยนก จ.ลำปาง เปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ สาขาวิชาการโฆษณาและประชาสัมพันธ์และสาขาหนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ ทั้งภาคปกติและภาคค่ำ

ในช่วงนี้ การเปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ในส่วนภูมิภาคได้มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดย พ.ศ.2534 วิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล จ.นครราชสีมา เปิดสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์ สาขาสื่อสารมวลชน พ.ศ.2537 วิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จ.ขอนแก่น เปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ พ.ศ.2538 วิทยาลัยโยนก จ.ลำปาง เปิดดำเนินการกลุ่มวิชาวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ สำหรับนักศึกษาสาขาอื่นที่สนใจจะศึกษาในด้านสื่อสารมวลชน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเปิดสอนนิเทศศาสตร์ระยะนี้ (พ.ศ.2538) มีมหาวิทยาลัยของรัฐเพียง 2 แห่งที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์เพิ่ม คือ มหาวิทยาลัยบูรพา จ.ชลบุรี ซึ่งเปิดสอนคณะ

นิเทศศาสตร์ สาขาการประชาสัมพันธ์ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการนักศึกษาในภูมิภาคตะวันออก และมหาวิทยาลัยนครสวรรค์ จ.พิจิตรโลก เปิดสอนสาขาประชาสัมพันธ์ สังกัดคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งได้ระบุวัตถุประสงค์ในการสอนนิเทศศาสตร์ไว้ว่า เพื่อเปิดโอกาสในการศึกษาต่อแก่ ประชากรวัยศึกษา โดยเฉพาะภาคเหนือตอนล่างด้วยวัตถุประสงค์ คือ

1. ขยายโอกาสทางการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ให้ออกไปสู่ภูมิภาคมากยิ่งขึ้นตามแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา

2. ผลิตบัณฑิตนิเทศศาสตร์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและสังคม

การเปิดดำเนินการเพิ่มในส่วนภูมิภาคดังกล่าว หากเป็นไปได้เพื่อรองรับต่อการพัฒนาท้องถิ่น ดังวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ก็จะเป็นประโยชน์ไม่น้อย ดังเช่น ตามปรัชญาการสอนสาขานิเทศศาสตร์ของ มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ ที่ระบุว่า

...สถาบันส่วนใหญ่ที่เปิดการเรียนการสอนด้านนี้มีที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ทำให้การผลิตบัณฑิตทางนิเทศยังไม่ขยายตัวออกสู่ภูมิภาคเท่าที่ควร มหาวิทยาลัยพายัพตระหนักในภาระหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษา และศักยภาพของตน ในอันที่จะสนองความต้องการของผู้สำเร็จ การศึกษาระดับอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะภาคเหนือ ตอนบน และเนื่องจากมีความพร้อมที่จะพัฒนาสาขานี้ เพราะมีสาขา ที่เกี่ยวข้องอยู่แล้วหลายสาขา อันจะทำให้เกิดประชาสัมพันธ์ในเชิง สหวิทยาการมากขึ้น...

แต่พบว่า ที่ผ่านมาในทางปฏิบัติ การขยายตัวในส่วนภูมิภาคดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่แท้จริงเพื่อตอบสนองต่อความต้องการกำลังคนในตลาดแรงงานโดยเฉพาะภาคธุรกิจสื่อสารมวลชนมากกว่าการพัฒนาท้องถิ่น โดยพิจารณาจากรายวิชาที่เปิดสอน ดังเช่น รายวิชาที่เปิดสอนในสาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ ซึ่งประกอบด้วยรายวิชาตามหมวดต่าง ๆ ได้แก่

1. <u>หมวดวิชาศึกษาทั่วไป</u>	45	หน่วยกิต
2. <u>หมวดวิชาเฉพาะ</u>	90	หน่วยกิต
<u>วิชาแกน</u>	15	หน่วยกิต
การใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร		หลักเศรษฐศาสตร์
หลักการจัดการ		หลักการตลาด
มนุษยสัมพันธ์		
<u>วิชาเอกบังคับ</u>	54	หน่วยกิต
นิเทศศาสตร์เบื้องต้น		ทฤษฎีสื่อสารมวลชน
กฎหมายและจริยธรรมสื่อมวลชน		การสื่อสารกับสังคม
การถ่ายภาพและภาพยนตร์เบื้องต้น		สื่อเพื่อการสื่อสาร
วารสารศาสตร์เบื้องต้น		การสื่อข่าวและเขียนข่าว
เทคโนโลยีการพิมพ์		หลักการประชาสัมพันธ์
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิทยุและโทรทัศน์		วาทวิทยา

	การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงเบื้องต้น	การโฆษณา
	การสื่อสารระหว่างบุคคล	การบริหารงานวิทยุและโทรทัศน์
	การผลิตรายการวิทยุโทรทัศน์เบื้องต้น	สัมมนาพิเศษศาสตร์
วิชาเอกเลือก	21	หน่วยกิต
	ภาพข่าวหนังสือพิมพ์	การเขียนข่าววิทยุและโทรทัศน์
	การเขียนบทละครวิทยุและโทรทัศน์	การเขียนบทโฆษณา
	การเขียนเพื่อการประชาสัมพันธ์	การพูดเพื่อธุรกิจ
	การพูดในที่สาธารณะ	การผลิตภาพยนตร์เบื้องต้น
	การเขียนสารคดี	การเขียนเชิงวารสารศาสตร์
	การจัดการโฆษณา	การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ
	เทคนิคการดำเนินรายการวิทยุและโทรทัศน์	การบริหารงานภาพยนตร์
	การแสดงสำหรับวิทยุและโทรทัศน์	การศึกษาเฉพาะรายบุคคล
	การสื่อสารกลุ่มและเทคนิคการประชุม	ประสบการณ์วิชาชีพการสื่อสาร
3.หมวดวิชาเลือกเสรี	9	หน่วยกิต
	เลือกศึกษาจากรายวิชาใดก็ได้ที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยพายัพ	

เมื่อศึกษาในรายละเอียดหลักสูตรของมหาวิทยาลัยพายัพแล้ว พบว่า เน้นการศึกษาด้านธุรกิจมากกว่าการศึกษาท้องถิ่น โดยไม่มีวิชาเกี่ยวกับการศึกษาสื่อท้องถิ่นเลย เช่นเดียวกับรายวิชาที่ปรากฏในหลักสูตรนิเทศศาสตร์ สาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีวิชาด้านการพัฒนาท้องถิ่นเพียง 1 วิชา คือ การสื่อสารในชนบท อีกทั้งมิได้เป็นวิชาบังคับ หากจัดให้เป็นรายวิชาเลือก สำหรับนักศึกษาเรียนตามความสนใจ

4. การเปิดสาขาใหม่

นอกจากจะมีการเปิดดำเนินการสอนในมหาวิทยาลัยทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคดังที่ได้กล่าวมาแล้ว มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์อยู่ก่อนแล้วได้เปิดดำเนินการขยายสาขาเพิ่มเติมอีกจำนวนไม่น้อย โดยมีทิศทาง 2 ลักษณะ คือ การเปิดสอนเพิ่มในสาขาภาพยนตร์ ซึ่งช่วงดังกล่าวอุตสาหกรรมภาพยนตร์มีการขยายตัวมาก(ดูรายละเอียดการขยายตัวของอุตสาหกรรมแขนงนี้ได้ในบทที่ 5) อีกทิศทางหนึ่ง คือ การเปิดเพิ่มในสาขาการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ โดยมหาวิทยาลัยเดิมที่สอนนิเทศศาสตร์แล้วและเปิดสอนเพิ่มในสาขาใหม่ ได้แก่

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดสอนเพิ่มในสาขาภาพยนตร์
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เปิดเพิ่มในสาขาการประชาสัมพันธ์
- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปิดเพิ่มในสาขาการโฆษณาและประชาสัมพันธ์
- มหาวิทยาลัยกรุงเทพ เพิ่มสาขาการสื่อสารการแสดง และสื่อสารมวลชน
- มหาวิทยาลัยรังสิต เปิดดำเนินการเพิ่มในสาขาการประชาสัมพันธ์ สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์และสาขาวิชาการภาพยนตร์และวิดีโอทัศน์
- มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ เปิดสอนเพิ่มในสาขาวิชาการโฆษณา

ข้อสันนิษฐานประการหนึ่ง ต่อเหตุผลการขยายสาขาวิชาในมหาวิทยาลัยที่สอนด้านนิเทศศาสตร์อยู่ก่อนแล้ว คือ น่าจะมาจากปัจจัยผลักดันภายใน โดยผู้บริหารหลักสูตรต้องการขยายสาขาให้ครอบคลุมทุกสาขาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารมวลชน ดังตัวอย่างแนวคิดของคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ซึ่งระบุถึงเหตุผลการขยายการศึกษาสาขาต่าง ๆ ว่า เนื่องจากสังคมทวีความซับซ้อนยิ่งขึ้น การแบ่งสายงานมากขึ้น นักนิเทศศาสตร์มีพันธะหน้าที่สำคัญในการเชื่อมโยงให้บุคคลและกลุ่มบุคคลในสังคมร่วมมือ เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้สังคม และเพื่อตอบสนองปรัชญาดังกล่าว มหาวิทยาลัยรังสิตจึงเปิดในทุกสาขา เพื่อการสร้างสรรค์บัณฑิตทางนิเทศศาสตร์สาขาต่าง ๆ ให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม และมั่นคงในอุดมการณ์ พร้อมจะปฏิบัติงานทุกด้านที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ

ยุคที่ 5 พ.ศ.2539 - 2540

จากสื่อสู่เทคโนโลยีสารสนเทศ

นับแต่เปิดดำเนินการใน พ.ศ.2482 จนถึง พ.ศ.2538 การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ เน้นไปที่การศึกษาด้านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ แม้ว่าจาก พ.ศ.2527 เป็นต้นมา จะเริ่มให้ความสำคัญต่อภาคธุรกิจและการตลาดมากขึ้น หากแต่ก็ยังคงอยู่ในขอบเขตของการศึกษาตัวสื่อเป็นประเด็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากการเปิดสอนสาขาวิทยุและโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และภาพยนตร์ที่ยังคงมีการเปิดสอนอยู่

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2540 เมื่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยเข้าสู่ช่วงแผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ซึ่งมุ่งที่จะสร้างรากฐานเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของบุคคลขยายและยกระดับความรู้ให้ทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคมในสภาพที่ต้องเผชิญกับการแข่งขันทางเศรษฐกิจกับนานาประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในช่วงนี้ รัฐได้จัดทำแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ซึ่งได้นำแนวคิดใหม่ที่จะพัฒนาการอุดมศึกษาให้ก้าวหน้ามากขึ้น โดยเน้นทิศทางการพัฒนาในเชิงรุก คือ เน้นการนำสังคมมากกว่าการตั้งรับ รัฐบาลพยายามกำหนดแนวนโยบายให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งวิชาการทางสังคม เน้นการขยายงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อผลิตและพัฒนาบุคลากรทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในอัตราที่เพิ่มสูงกว่าสาขาสังคมศาสตร์ รวมทั้งพัฒนาให้สถาบันอุดมศึกษาที่มีความพร้อมจัดการศึกษาให้เป็นระบบสากล พัฒนาความรู้และประสบการณ์ในด้านต่างประเทศให้มากขึ้น เพื่อคงความเป็นผู้นำและศูนย์กลางทางด้านธุรกิจระหว่างประเทศ โดยกำหนดมาตรการหรือแนวทางปฏิบัติ เช่น การตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค นำระบบเทคโนโลยีการสื่อสารทางไกล โดยเฉพาะระบบการสื่อสารโทรคมนาคมมาใช้ในการเรียน ปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่เดิมให้มีความเป็นสากลมากขึ้น โดยเน้นการสอนด้านภาษาต่างประเทศ การจัดการและเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งส่งผลต่อการปรับปรุงแนวทางการสอนหลักสูตรนิเทศศาสตร์ด้วย

ในแผนดังกล่าว เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อมวลชนเป็นกลจักรสำคัญในการขยายบริการการศึกษาและแหล่งความรู้ให้แก่ประชาชน ดังนั้น ทั้งวงการวิชาชีพและวิชาการด้านนิเทศศาสตร์จึงมีภารกิจที่จะต้องพัฒนาศักยภาพของตนเพื่อรองรับต่อบทบาทดังกล่าว โดยให้ความสำคัญกับการ

ศึกษาเทคนิควิทยาการใหม่ ๆ เพื่อให้สอดคล้องต่อแผนงานหลักที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งตั้งเป้าหมายที่จะผลิตบุคลากรในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากกว่าสังคมศาสตร์ มีผลให้การศึกษาในด้านนี้ซึ่งเป็นภาควิชาสังกัดคณะมนุษยศาสตร์ หรือจากสังคมศาสตร์ เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โน้มไปให้ความสำคัญต่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น

จากการที่รัฐให้ความสำคัญต่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีวิทยาการสารสนเทศ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แนวทางที่แสดงความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การหันเหทิศทางการศึกษานิเทศศาสตร์เข้าสู่ความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น โดยทิศทางการดังกล่าวนำไปสู่เปิดดำเนินการคณะนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเปิดใหม่ ได้แก่ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร รวมถึงการก่อตั้งมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ หรือมหาวิทยาลัยอิสระ 1 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จ.นครราชสีมา

1. การสอนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ได้เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ หลักสูตรวิทยาการสารสนเทศบัณฑิต (นิเทศศาสตร์) สังกัดสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม ภายหลังจากที่ได้ผ่านการจัดทำวิทยาการพิจารณาเกี่ยวกับการเปิดสอนสาขาวิชาดังกล่าว เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2539 ณ โรงแรมรามการ์เด้น กรุงเทพมหานคร โดยมีผู้บริหารสถาบันการศึกษา นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน นักวิชาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ผู้ทรงคุณวุฒิในวงการสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยี ร่วมระดมความคิดเห็นและเสนอแนะแนวทางการเปิดดำเนินการ (ดูภาคผนวก (ข) รายงานสรุปวิทยาการพิจารณา หลักสูตรวิทยาการสารสนเทศบัณฑิต)

การศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีนี้ ให้ความสำคัญต่อการศึกษาเทคนิควิทยาการใหม่ ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนงานหลักที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งตั้งเป้าหมายที่จะผลิตบุคลากรในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากกว่าสังคมศาสตร์ โดยกำหนดรูปแบบการศึกษาที่พิจารณาถึงความสำคัญของเทคโนโลยีและการใช้ภาษาต่างประเทศ เช่น เน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานด้านนิเทศศาสตร์ รวมทั้งกำหนดให้เรียนวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปอีก 5 รายวิชา (15 หน่วยกิต) พร้อมระบุปรัชญาการสอนสาขานิเทศศาสตร์ไว้ว่า

..เพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนระดับสูงของประเทศ โดยมุ่งผลิตนักเทคโนโลยีที่มีคุณภาพ มีองค์ความรู้และประสบการณ์ ในลักษณะเป็นผู้รู้จริงและปฏิบัติได้จริง สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศ เสนอหลักสูตรวิทยาการสารสนเทศบัณฑิต ในลักษณะหลักสูตรสหวิทยาการที่เน้นเทคโนโลยีและสารสนเทศเป็นฐานความรู้ก่อน การศึกษาวิชาเฉพาะในงานสารสนเทศด้านต่าง ๆ..

(คำขอเปิดดำเนินการหลักสูตรวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี , 2539 : 1)

2. การสอนด้านนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย

เหตุผลสนับสนุนการปรับแนวทางของการศึกษานิเทศศาสตร์ในช่วงยุคที่ 5 คือ การพิจารณาถึงหลักสูตรและปรัชญาการเปิดสอนสาขานิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย (2540) ที่ระบุว่า เพื่อผลิตกำลังคนระดับสูงให้มีมาตรฐาน ตามความต้องการกำลังคนของหน่วยงาน และองค์กรวิชาชีพในระดับประเทศ และระดับสากลรองรับการขยายตัวทางอุตสาหกรรม ธุรกิจ สื่อสารมวลชนของประเทศและระหว่างประเทศ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีด้านการสื่อสารมวลชนแก่นักวิทยาศาสตร์และประชาชนที่สนใจ

มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย เปิดสอนคณะนิเทศศาสตร์ 2 สาขา คือ สาขาการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ และสาขาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ โดยเพิ่มรายวิชาด้านเทคโนโลยีเข้าไปด้วย เช่น การใช้ระบบคอมพิวเตอร์เพื่อการสื่อสาร

3. การสอนด้านนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร จัดการสอนสาขานิเทศศาสตร์ธุรกิจ สังกัดคณะบริหารธุรกิจ ผู้สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต (นิเทศศาสตร์ธุรกิจ) โดยในหลักสูตรให้ความสำคัญต่อการศึกษาด้านเทคโนโลยีเช่นกัน เช่น การศึกษาวิชาคอมพิวเตอร์ และวิทยาการสารสนเทศเบื้องต้น เทคโนโลยีการสื่อสาร การใช้ระบบสารสนเทศ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม สถาบันการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ก็ยังมีได้ละเลยต่อการศึกษาที่เน้นความสำคัญสื่อไปโดยสิ้นเชิง เช่น วิทยาลัยทองสุข สถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่เปิดใหม่พ.ศ.2539 เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์สาขาการประชาสัมพันธ์และโฆษณา ซึ่งยังคงแสดงลักษณะของการตอบสนองการขยายตัวของธุรกิจสื่อสารมวลชนเช่นเดิม